БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үдезилеттингеш

1963 ч. ОКТЯБРЬ 22 вторник № 251 (5655).

Өртээ 2 көп.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгелиг тугу, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының күчүлүг идейлиг чепсээ — марксизм-ленинизм делгерезин!

Мөңге дириг, бүгүдеге тиилелгелиг марксисчи-ленинчи өөредиг делгерезин!

(СЭКП ТК-ның Октябрь Кыйгырыгларындан).

ПАРТИЯ ЧЫРЫДЫЫШКЫНЫНДА ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ

К. С. ШОЙГУ,
СЭКП обкомунуң секретары

Партияның идеология талазы-биле әлчеглиг сорулгаларының дугайында СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирин удуртулга болдургаш, республиканың парторганизациязы политчырыдыышкынның чаа өөредилге чылынга белеткелдерниң үезинде әләән ажылдарны чоруткан. Политчырыдыышкынның четкизин четчелеп турар үеде дыннакчыларның билииниң деннелин болгаш кылып турар ажылын, тускай эртемин база оларнын эки-туразын барымдаалаар негелделерни боттандырар хемчегларни алган.

Ажылчы чоннарның марксисчи-ленинчи билиглерни ханызы-биле өөренир чүткүлү кажангызындан-даа артык бедээн. Бо өөредилге чылында политчырыдыышкында дыннакчыларның саны эрткен чылдаазындан дыка өскен. Партия чырыдыышкынының четкизи дыка калбарган. Дыннакчыларның саны эрткен чылдаазындан барык-ла 4 муң ажыг кижи немей өскен. Республикада партия организациязының составының (коммунистнерниң болгаш партия кежигүннүге кандидаттарның) 80 хуузу өөредилгениң янзы-бүрү хевирлериниде хаара туттунган.

Чаа өөредилге чылында партия чырыдыышкынының системазында база бир онзагай чүүл болза, экономиктиг билиглерге, тодаргай экономиканы өөренириниге дыннакчыларның сонуургалынын дыка бедээни болур. Бүдүрүлге, көдээ ажыл-агый, транспорт, сан-хөө болгаш садыг экономиказы өөренириниң 34 теоретиктиг семинарларында болгаш экономиктиг эге билиглериниң 116 школаларында 3500 ажыг кижи хаара туттунган, азы эрткен чылда турганындан бир муң кижи хөй болуп турар. Ол ышкаш өөредилгениң чаа хевири болур коммунистиг кижизидилгениң школазында дыннакчыларның саны эрткен чылда турганындан 4 катап көвүдээн.

Кызыл хооркомунуң чанында марксизм-ленинизмниң кежээки университеди өөредилге чылын база органчастыг эгелээн. Ында төөгүнүн, философияның болгаш экономиканың 3 факультеттериниде 160 ажыг дыннакчылар хаара туттунган.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалынга үндезилээш, пропагандист кадрларны шилип алыр болгаш өөредилге талазы-биле хоорком, парткомнар болгаш партия эге организациялары, обкомнуң идеология киллизи әләән ажылдарны кылган. Марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң башкыларындан эгелээш, теоретиктиг семинарларның удуртукчуларынга, консультантыларынга, политшколаларның, бөлгүмнерниң пропагандистерине чедир бүгү пропагандист кадрлар-биле семинарлар, сургаалдалар өйүнде чоруттунгулаан. Политшколалар, бөлгүмнер удуртукчуларының болгаш теоретиктиг семинарларның консультантыларының составы әләән өскөн. Оларның 70 хуузу — улус ажылагыйының янзы-бүрү адырларының тускай эртемниглери, 20 хуузу — партия-советтиң удуртур ажылдакчылары, 10 хуузу — ажыл-агый удуртукчулары болуп турар.

Партия чырыдыышкынының шугумунда чаа өөредилге чылынга белеткел ажылдарын Тес-Хем, Танды, Чөөн-Хемчик, Өвүр парткомнары, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң парткому әләән организастыг чоруткан. Тес-Хемниң партия организациязында дыннакчыларның саны дыка өскен болгаш политчырыдыышкынның янзы-бүрү хевирлериниң бирээзи — коммунистиг кижизидилгениң болгаш марксисчи-ленинчи эстетиканың 11 теоретиктиг семинарларын чаа өөредилге чылы-биле тургускан, ук семинарларда 200 чыгам дыннакчылар хаара туттунган. Ол-ла районда көдээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренириниң 11 бөлгүмнери ам ийи дугаар чылында ажылдап турар, оон ангыда 500 ажыг кижи (оларның кол нуруузу малчыннар) тодаргай экономиканы өөренириниң эге школазында хаара туттунган. Политчырыдыышкын кабинединиң чанында, партком секретарының оралакчызы эш Минчимаага баштаткан 24 кижи составтыг методиктиг чөвүлелди тургускан болгаш ону парткомнуң бюрозунга бадылаан. Чөвүлел болза партия төөгүзү, экономиктиг билиглер өөренириниң база агитас-массалыг ажылдар чорударының 3 секцияларындан тургустунган. Секцияларның удуртукчуларынга эштер: Сонам (колхозсовхозтарның Тес-Хем эргелелиниң начальниги), Артаев («Бурунгаар» солуннуң редакторү), Сергээдар Шулу (районнуң комсомол комитединиң бирги секретары) оларны бадылаан. Оон ангыда пропагандистерниң үргүлчү ажылдаар район семинары база ажылдап эгелээн, ону парткомнуң бирги секретары эш Кызыл-оол удуртып турар.

Бо чылын партия чырыдыышкынына чаа өөредилге чылы Ак-Довуракты тудугжуларында база әләән организастыг эгелээн. Ында партия төөгүзүн, СЭКП-ниң Программазын өөренириниң, база тодаргай экономиканың, коммунистиг күш-ажылдың мурнакчы дүржулгазының, агар политиканың школалары болгаш бөлгүмнери тургустунган. Оон ангыда ажылчыннар ортузунда бүдүрүлгетехниктиг өөредилге база багай эвес организастаттынган. Дыка хөй ажылчын, албан-хаакчылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар боттары тускай болгаш дээди, ортумак өөредилге черлериниде бот-өөредилге-биле өөренип турарлар.

Оон-биле чергелештир партия чырыдыышкынына өөредилге чылынын белеткелинде болгаш өөредилгениң баштайгы хүннеринде улуг четпестер илерээн. Маная партияның Кызыл хооркомун айтыры чугула. Кызыл хоорайда политэкономия, партия төөгүзү өөренириниң база эртемниг коммунизмниң проблемаларын өөренириниң чаңгыс-даа семинарын тургустаан. Оон-даа дора чүве чүл дээрге, хоорайның чамдык партия организацияларында — хоорайның үлетпүр комбинадының, республиканың хөгжүм-шии театрының, республика эмнелгезинин, Тыва комплексилиг экспедициянын, музыка училищезинин, чурукчулар мастерскаязының болгаш шахта эргелелиниң коллективтеринге партия чырыдыышкынының четкизи октябрьның 10-га чедир-ле четче тургустунмаан болгаш пропагандистери безин шилип алдынмаан, бюрога-даа бадыттынмаан турган.

Политчырыдыышкын ажылынга ёзу барымдаалаар, ону чугулага көрбес чорук «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң парткомунга, оон секретары эш Кленовка турган. Сөөлгү хүннерге чедир-ле бо улуг ажылчын коллективте марксизм-ленинизмниң үндезиннерин болгаш политэкономия өөренир чаңгыс-даа семинар, школа, бөлгүм тургустунмаан, консультантылар болгаш лекторлар шилип алдынмаан. 1961 чылда хөй-ниитичи эргеге тургустунган политчырыдыышкын кабинеди болунуң ажылын сокстаган болгаш методиктиг чөвүлел тургустунмаан. Марсисчи-ленинчи билиглерни бот-өөредилгеде кичээлдеп турарлар-биле кандыг-даа ажыл чоруттапайн турар. Партком секретары эш Кленов чүгле политчырыдыышкыны эвес, а харын партияның бүгү политкижизидилгениг ажылын багай удуртып, бо талазы-биле СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң төөгүлүг доктаалынган кандыг-даа түннел кылбайын турарын буруу шаап демдеглевес аргажок.

Дыннакчыларның күзел сонуургалын барымдаалавайн, када өөренирин оларның боттарындан айтырбайн, оларны боттары-ла даап, бөлгүмнерге киир данзылап каар фактылар ол ышкаш ырак-узак черлерде малчыннарга өөредилге организастаарындан шүүтсүнгеш, дыка хөй кижилерни бот-өөредилгеде хаара туттунган дээр ийикпе, азы агар политика өөренип турарларның санынга киир санап алыр таварылгалар Барыын-Хемчик, Бии-Хем болгаш Улуг-Хем, Тожу база өске-даа чамдык парткомнарның партия эге организацияларының ажыл практиказында бар болуп турарын айтыры чугула.

Политчырыдыышкында өөредилге ам бүгү черлерде чоруп эгелээн. Кичээл үзер, ону тоомча чок көөр азы оон ажылдарынга шаптык ужуратыр, шак ындыг чоруктар өөредилге чылынын бүгү дургузунда турбас ужурлуг. Политчырыдыышкында эм бар четпестерни кыска хуусаада эдер болгаш политчырыдыышкынны хүн бүрүнүн кичээнгейиниң төвүнге тургузары — парткомнарның, партия организацияларының эң чугула сорулгаларының бирээзи болур. Чамдык ажыл-агый удуртукчуларының талазындан политчырыдыышкынның ажылын чүгле партия организациязының херээ кылдыр көөр таварылгалар эрткен өөредилге чылында турган. Ону болдурбас төлээде, дыннакчыларның ажылдаар әәлчәәниң шугын болгаш командировкаже улус аткарарда, оон хонук-хуусаазын өөредилгеге шаптык болбас кылдыр таарыштырган турар ужурлуг.

Партия чырыдыышкыны-биле чергелештир ажылчын болгаш көдээ аныяктарның кежээки база бот-өөредилге школаларында дыка хөй кижи хаара туттунган. Чүс-чүс аныяк кижилер бүдүрүлге черинге ажылдавышаан, школаны доозуп, бышкан билигниң аттестадын чедип ап турар. Ол школаларга ниити эртемнерден ангыда, марксисчи-ленинчи билиглерни өөренириниге база онза кичээнгейни салыр ужурлуг. Бо айтырыг чүгле улуг улустун, ажылчын болгаш көдээ аныяктарның школазынга хамааржыр әвес, а харын бүгү-ниитиниң школаларына база хамааржыр. Школаларның үстүү класстарынга марксизм-ленинизмниң үндезиннерин ыяавыла өөредир тускай эртем кылдыр киирген. Ону шыырак билиглиг башкы кадрлар-биле хандырар, аная башкылаар кижилерни парткомнарның номенклатуразынга киирер болгаш бюрога бадылаан турарын СЭКП ТК негеп турар.

Дээди болгаш ортумак база тускай өөредилге черлериниг негелде оон-даа бедик турар ужурлуг. Бистиң республикада ындыг өөредилге черлери — башкы институту, көдээ ажыл-агыйның техникуму, музыканын, эмчинин, кооперациянын, башкының училищелери, механизатор кадрлар белеткээриниң школалары, училищелери бисте ажылдап турар. Оларның доозукчулары болза мурнакчы культураның үрезин тарадыкчылары, эртемниг болгаш техниктиг билиглернин, марксисчи-ленинчи билиглериниң пропагандистери болур. Ындыгның төлээзинде партия организациялары болза дээди, ортумак болгаш тускай өөредилге черлериниң сургуулдарының ортузунга марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөредир айтырыгже база онза кичээнгейни угландырган турар ужурлуг.

Политчырыдыышкын ажылында база бир эң харыысалгалыг болгаш чугула негелде болза, пропагандист кадрларны шын шилип алыры, оларның өөредилге семинарларын болгаш сургаалдаларын чогуур өй-шаанда үзүктел чок чорудары болур. Бо талазы-биле эрткен өөредилге чылында әләән ажылдар кылдынган. Ынчалза-даа ону чедир үнелеп көрбес чоруктар партияның чамдык район комитеттеринге тургулаан. Пропагандистерниң республика семинарларынче келдирткен кижилерни доктааткан сан ёзугаар чедир чоруттас чүүлдер Тожу, Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Танды болгаш өске-даа чамдык парткомнарда база турган. Пропагандистерниң район семинарларын, сургаалдаларын эрткен өөредилге чылында әләән хөй парткомнар ховар чорудуп, оларның ажылынга хүн бүрү дузалажыр, кичээлдерге олуржур, санал-онаалдарын кадар хемчеглер кошкак алдынып келген.

Политчырыдыышкынның ажылчорудулгазы өөредилге чылының бүгү дургузунда эң бедик деннелге турар ужурлуг. Пропагандист кадрларны белеткээр, өөредиринден эгелээш, кичээлдерни бедик деннелге организастыг эрттирери, өөредилгени практиктиг сорулгалар-биле холбаштырары чергелиг өске-даа айтыырлар партия Төп Комитединиң июнь Пленумунуң доктаалынын негелделеринге ыяавыла дүүшкен турар ужурлуг. Ол дээрге партия организациязының, коммунист бүрүзүнүң, совет кижи бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези болур.

Хмельницкижилерниң кыйгырыы-биле

Эчис сорулгавыс — элбекшил

Хмельницк бүдүрүлге эргелелиниң колхозчуларының, совхозтар ажылчыннарының, тускай эртемниглерниң болгаш бүгү ажылдакчыларының көдээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилериниге чагаазын бистиң артельдиң кежигүннери улуг сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган. Ол өй-шаанда болгаш аажок чугула инициативаны колхозчулар изии-биле деткип турар.

Бистиң колхоз чоокка чедир-ле хөй көргүзүглер талазы-биле хожудап турган. Хожудаашкынның чылдагаанын хынамчалыы-биле өөренип көрүп, ажыл-агыйның экономиказын көдүрер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алган бис. Оларны бүгү колхозчулар амыдыралга боттандырган.

Бистиң колхозтуң экономиказын көдүрер талазы-биле кол хемчеглериниң бирээзи болза, күш-ажылдың акша-биле төлевиринче шилчилге болур. Ол болза акша-хөренгини эң рационалдыг ажыглаар арганы берген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиринге, хову болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдериниге дузалаан. Оон-биле кады күш-ажыл төлевириниң хевирлерин доктаамал сайзырангайжыдып, ону бүдүрген продукцияның санындан хамаарыштыр тургузуп турар бис.

Чижээ, мооң мурнунда саанчы бүрүзү аная быыглаан инектерден сүт саалдазын көвүдедир дээш «сагыш ковап» турган. Ам инек саарының бригада аргазын ажыглаан бис. Ынчангаш күш-ажыл төлевири бүгү коллективтиң ажылының түннелдериниден хамааржыр, бригадада саанчы бүрүзү оон эжи эки ажылдазын дээш сагыш салып турар. Ол болза экономика талазы-биле ажыктыг чүүлдү берип турар. Төп сүт-бараан фермазында 200 инектерни чүгле дөрт саанчы азырап ажаап, саап турар апарган.

Күш-ажылды организастаарыл, сайзырангайжыдарынче улуг кичээнгей салган бис. Көдээ ажыл-агыйның бүгү продукциязын бүдүрери ам комплексилиг ийи бригадада мөөнеттинген. Ол чорук ажылчын күжүн хуваарынын, ниитиниң малын чемнер-биле хандыраринда айтырыгларын эки шиитпирлээринге дузалаан.

Кадрларже улуг кичээнгей салдынып турар. Удуртур албан-дужаалдарга идепкейлиг, эртем-билиглиг, ажыл-херектү эки билир кижилер депшиттинген. Чижээ, бирги комплексилиг бригаданың бригадири А. С. Стародумов совпартшкола дооскан, ол чоокта чаа партия организациязының секретарынга сонгуткан. Ийги бригаданың бригадири Д. И. Мурыгинни колхозтарның болгаш совхозтарның удуртур кадрларының Красноярск школазынче бо чылын өөредип чорудар бис. Дээди эртемниг агроном болгаш инженер, ортумак эртемниг зоотехник колхозта ажылдап турар. Оон ангыда колхозчу Анна Одушпаякты көдээ ажыл-агый техникумунче өөредип чоруткан бис. ол зоотехния салбырының үшкү курузунда өөренип турар. Эш Чернышев удавас бухгалтер эртемниг боор чанып кээр. Механизатор кадрларны белеткээр дугайын база утпайн турар бис. Сес чыл школазын дооскаш, чайгы үеде штурвальщиктер болуп ажылдап турган 8 оолду механизация школазынче чорудар бис, олар механизатор мергежилге өөренир.

Бо бүгү кандыг түннелдерни берип турарыл? Күрүнеге сүт садарының планын колхоз август 1-де күүсеткен. Пландан ажыр 50 тонна сүт садарын хүлээнген бис. Ол хүлээлгениң чартыы шагда-ла күүсеттине берген. Күрүнеге дүк садарының планы чедиишкинниг күүсеттинген. Ам чүгле 2,5 тонна эт дужаар болзувусса эт садарының планы күүсеттинер. Ол онаалданы база әләән ажыр күүседир деп бодап турар бис.

Тараа культураларының дужуттуунуң талазы-биле бисте көргүзүг районнуң өске ажыл-агыйларындан әләән бедик. Чижээ, А. С. Стародумовтуң бригадазы бир гектардан 12,5 центнер кызыл-тасты алган. Бистиң кожавыс «Октябрь 14 чылы» колхозта ортумак дужут 5 центнер болуп турда бисте тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумак дужут 9 центнер болган.

Бис ам чүгле бодувустуң колхозувустуң экономиказын көдүрер әвес, харын кожаларывыста хожудан турар колхозтарга дузалаар сорулга салып турар бис.

Г. КИСЕЛЕВ,
Каа-Хем районда «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы.

Кадрлар-биле быжыглаар

(Бии-Хем парткомунуң секретары эш Ю. С. Катков-биле беседа)

Колхозтарны экономика талазы-биле быжыглаарынче Коммунистиг партия болгаш Совет чазак онза кичээнгейни салып турар. Оон хереченин бистиң республиканың колхозтарының амыдыралындан безин көрүп болур. Чыл бүрүде-ле колхозтар хөй санныг чаа-чаа күчүлүг техника-биле хандыртынып, ону башкарар кадрларның болгаш колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү-ле адырларының аайы-биле тускай эртемниглериниң хүрээледи өзүп турар. СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму болуп эрткенден бээр 10 чыл дургузунда колхозтарның улуг нуруузу көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин, 2—3 катап көвүдеткен. Оларның ажыл-амыдыралында кайгамчык чаартылгалар көскү апаргыланган.

Хмельницк бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларына кыйгырыг үндүрген. Хожудангай колхозтарны ийи-ле чыл дургузунда мурнакчыларның деннелинге чедирер дээн хмельницкижилерниң патриотчу эгелээшкини-биле бистиң республиканың көдээ ажыл-агый ажыл-ишчилери чер болганда таныжып, ону деткип турарлар.

Ындыг «кошкак» ажыл-агыйлар бисте база бар. **Оларны быжыглаар талазы-биле кандыг ажылдар чоруттунгулааныл? Хмельницк бүдүрүлге эргелелиниң эгелээшкинин канчаар үнелеп турарыл? деп айтырыгны Бии-Хем партиомунуң секретары эш Ю. С. Катковтан телефон дамчыштыр бистиң корреспондентивис салган.**

— Бистиң районда экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйларга «Хадын», «Искра» колхозтар хамааржыр. Оларның экономиказын көдүрер, ажыл-агыйжы удуртукчулар-биле оларны хандырар хемчеглерни партком мурнундан тура-ла чорудуп келген. Хмельницкижилериниң патриотчу эгелээшкинин дыка чүүлдүг кылдыр санап турар бис — деп, эш Катков беседага чугаалаан.

«Хадын» колхозту чижекке ап көрээли. Бо ажыл-агый районда эң-не куду көргүзүглүг колхоз турган. Чоокта чаа ынаар парткомнуң санаалы-биле колхоз даргазынга чаа аныяк ажылдакчыны чоруткан. Ам ында кижилериниң сагылга-чуруму эки-жип турары көскүлеп болу бер чыдар. Колхоз баштаар черинде, черле удуртукчуларда чаа, төлептиг кадрларны шилип алгылаан. Колхозчуларның ортузунда партийжи-политиктиг ажылдар күштелген.

Ылангыя ол колхозтуң төп сүт-бараан фермазынга байдал кончуг дүвүренчиг болуп келген. Сүт саалдазы болгаш план күүседези дээш демисел кошкак, ажылдакчыларын ажылынга ээ-харыысалга чок чоруу көскү турган. Ук ферманың удуртукчузунга коммунист механизатор И. Д. Формовту быжыглаан соонда, амгы үеде ында ажыл дыка эки-жип. План күүселдезиниң талазы-биле мурнакчыларның аразында кирип, районда сүт саалдазының талазы-биле үшкү черде үнген. 50 тонна тараа саванын фермада сөөртүп чедирген, 260 тонна сигенни пресстеп белеткен алган, кышка белеткел ажылдарын барык доозуп турар.

«Искра» колхозтуң өске ажыл-агыйлардан хожудаашкыныг чоруун чайладырынга дузалаар сорулга-биле партком оон даргазы эш Дежневту Красноярск хоорайже алды ай хуусаалыг курсче өөредип чоруткан. Оон анаа баргаш, колхоз бүдүрүлгезин удуртурунун чаа чүүлдери-биле чепсегленип алыры база-ла улуг ужурдузалыг дээрги чугаажок. Хмельницк бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилериниң солун эгелээшкинин бо ажыл-агыйга чоокку хүннерде колхозчуларның ниити хуралынга чугаалажып көөр деп турар.

Массаларның ортузунга партийжи-политиктиг ажылды кошкак чорудуп келген черлер — «Өөк» совхоз биле «Тиилелге» колхозче партия организацияларын удуртуру-биле чаа, энергиялыг эштерни база чоруткулаан.

— Хожуданган кылдыр санадып келген колхозтарга дузаны көргүзүп турган, ийи чыл дургузунда мурнакчы ажыл-агыйларның хүрээлеңизче киирер айтырыгны идип үндүрген хмельницкижилерни бистиң районнуң көдээ ажыл-агый ажыл-ишчилери изии-биле деткип турар. Хожудан турар ажыл-агыйларга дузалаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни партком чоокку үеде планнап турар — деп, эш Катков беседаның төнчүзүнде чугаалаан.

Кызылдың аныяктарының күш-ажылчы үлүү

Кызыл хоорайдан дүжүт ажаап алыышкынынга киришкен аныяктарның кежээзи болуп эрткен. Хоорайның аныяктарының, студентилериниң болгаш өөреникчилериниң колхоз, совхозтарының ажылынга чедирген улуг дузазының дугайын СЭКП Кызыл хоорхомунуң бирги секретары эш П. Т. Киселев чугаалаан.

Бо күзүн хоорайның 1500 ажыг студентилери, өөреникчилери көдээниң чер болгаш мал ажылынга дузалажып ажылдаанар. Оларның ажылын организастаарынга башкылары идепкейлиг киришкен. Студентилер болгаш өөреникчилер 16 5 тонна тарааны арыглап, 200 гектар картофельди, 100 тонна ногааны ажаап ап, 5000 гектар сигенни кезип, 13.000 ажыг хойларны кыргып, Кызылдың № 3 профессионал-техниктиг училищезинин комбайнер өөреникчилери 11 муң гектар тараа культураларын, 300 гектар кукурузаны ажааганнар.

Хоорайдан барган оолдар, кыстарның хөй кезин боттарының бүгү-ле күжү болгаш аргалары-биле ажылхерекке ак-сеткилдиг киржип, ажылдаанар. Профессионал-техниктиг училищениң өөреникчилери Тембирел Маадыр-оол чээрби ажыл хүннеринде 400 гектарны, Николай Артис-оол 320 гектарны комбайн-биле ажаагаан. Ол ышкаш, башкы институдунда Куулар Черлик-оол, Чаяңмаа Саяна, Монгуш Очур-оол, Елизавета Чарышкина, көдээ ажыл-агый техникумунда Тамара Көк, Любовь Ильина, Николай Кунгаа, типографияда Любовь Чадамба болгаш өскелер-даа чүткүлдүг күш-ажылы-биле көдээ ажылчылериниң чаагай макталын чедип алган. Профессионал-техниктиг № 3 училищениң чүс ажыг өөреникчилери боттарының практиказын хову, шөлдерге эрттиргеннер.

Хөй-хөй аныяктар хову турлаглаарынга, трактор-хову бригадаларынга ажылдавышаан, аная агитхуудустарны, хана солуннарын үндүрериниге, көргүзүг самбыраларын, хүн демдеглелдерин дерип кылырынга, таралжыларга оюн, концерттерни үндүреринге база-ла идепкейлиг киришкеннер.

Тараа ажаап алыышкынынга хоорайның аныяктарының эки дузалашканы — бистиң республиканың бо чылын күрүнеге 3,5 миллион пуд тарааны садарынга улуг деткимчелиг болганын эш Киселев болгаш санал берген аныяктар чугаалап турганнар.

Дүжүт ажаап алыышкынынга эң эки киришкен аныяктар ВЛКСМ обкомунуң Хүндүлел бижиктери-биле болгаш ажылдап турган ажыл-агыйларындан өртектиг чүүлдер-биле шаңнаткан.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Тээли» совхозтуң хойжузу Үрүле Кандан хоорайның аныяктарының кежээзинге олурушкан. Ол, маадырның амыдыралынга база бир уттундурбас кежээ болган, чүге дээрге аңаа «Маадыр-не» деп орденни тывысканы болур. Ам бис ону күш-ажылга болгаш өг-бүлеге маадыр деп чоргаарал-биле адап турар бис. Үрүле Кандан — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болгаш «Маадыр-не» хүндүлүг аттарны алган, Совет Эвилелиниң ийи дугаар херээжен болуп турар. Хөй уруг-дарыгны төрээш, кижизитпишаан, төрээн совхозунуң болгаш хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турары-биле эш Үрүле чоннуң чаагай макталын чедип алган. Күш-ажылдың болгаш өг-бүленің маадыры ам Москваже, ССРЭ-ниң Профессионалдар Эвилелдериниң XIII-кү съездинче бистиң республикадан төлээ болуп чорупкан.

Чурукта: Үрүле Кандан Кызылдың медицина училищезинин сургуулдары-биле кады.

Фотозу К. БЕЛОВТУУ.

Октябрь мурнунуң чарыжында

Респотребсоюзтуң АТК-зының коллективи бо чылын Кызылдың автотранспорт ажыл-агый черлериниң социалистиг чарыжынга бирги черни чаалап алган. Мурнунда багай ажылдап турган ол коллектив үндезини-биле өскерилген. Ам мында ажыл планы күүсетпейн турар чаңгыс-даа кижи чок, күш-ажылдың сагылга-чуруму эки-жээн.

Бүдүрүлге чүүк сөөртүрүнүң ай планын үргүлчү ажыр күүседип келген. Сентябрь айның планы 127 хууга күүсеттинген. Ол дээрге хоорайның бүгү бүдүрүлгелериниң иштинден эң дээре көргүзүг болган. АТК-ның коллективинде үлегер-чижек ап, оларның деннелинге чедер дээш кызымак ажылдап болур мурнакчылар хөй. Оларның санынга чыл онаалдазын шагда-ла ажыр күүседипкен чолаачылар Дзырин, Дудкин, Бочаров, Лопатин, Сержантов болгаш Кызыл-оол Мочак олар хамааржыр.

Кызыл-оол Мочак Өвүрге төрүттүнгеш, аңаа өзүп дорукан болгаш орта эге школаны дооскан. Сөөлзүредир Кызылдың профессионал-техниктиг училищезинге өөренип киргеш, тракторист, комбайнернуң тускай эртемин чедип алган. Училищени дооскаш, «Тиилелге» совхозтуң калбак-делгем ховуларынга ажылдап тура, күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болуп, мактадып турган.

Оон соонда Мочак Совет Армияның хүрээлеңинге бодунуң хамаатты хүлээлгезин күүседип, шериг албанын эрттирген. Шеригден халажып келген дораан Кызыл-оол Мочак Респотребсоюзтуң АТК-зынга чолаачылап эгелээн. Ол ажылынга Кызыл-оол ам 4 чыл чодип турар. Бо үениң иштинде күш-ажылга бодунуң арга-мергежилин болгаш күжүн харам чокка берип келген. Эш Мочак амыдыралдың кол утказы күш-ажылда, кижилерни аас-кежиктиг кылыры — мээң аас-кежиим ол, деп санап турар.

— Совет эрге-чагырга, Коммунистиг партия аас-кежиктиг амыдыралче орукту ажыдып берген аныяк ажылчын меңээ, совет күрүнеиң болгаш чоннуң мурнунга хүлээлгем эки күүседири ышкаш чугула үүве чок — деп, Кызыл-оол Мочак чугаалап турар.

СЭКП ТК-ның Пленумнарының бирээзинге Валентина Гаганова: «Ажылдаар эзлчәзмче чоруп тура үргүлчү-ле ажылчы кижи мен, мээң холдарым-биле бүдүрген продукция кижилерге херек деп бодап кээримге, меңээ өөрүнчүг болур» деп чугаалаан.

Чолаачы Мочактың сеткили база шак-ла ындыг. Бүгү бодун күш-ажылга бердинмишаан, ол оон өөрүшкүнүң, арыг-чаагай чоруктуң үндезинин база келир үеге бүзүрелди тып ап турар. Кызыл-оол Мочак ышкаш кижилер чүгле күш-ажылга ынак боор турар.

— Агаар-бойдустуң байдалы кандыг-даа берге турда, кандыг-даа ырак-узун орукче Кызыл-оол Мочак бир дугаарында хаптар кижи деп оон дугайында АТК-да парторганизация секретары Новалев чоргаарал-биле чугаалаар. Кызыл-оолдуң сөөрткен бараанныры чаңгыс-даа катап четпестиг боор көрбээн. Ол АТК-ның чамдык чолаачылары болганчок-ла Кызылга чүүк чүдүрүп албайн, куруг чедип кээп турарлар. Ынчаарга Мочак чүүктү кайын-даа болза тып эп, Кызылга ыяавыла чүүктүг чедип келир кижи.

Улуг Октябрьның байырлалы чоокшулаан, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Кызыл-оол Мочак ону улуг күш-ажылчы чедиишкиниг уткуур дээрзинге чигзиниг чок.

А. ЛЕПЁШКИН.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга күүсетпишаан

Идеологтуг ажылды үндезинибиле экижидер төлээде кижилерниң коммунистиг кижизидилгезиниң, кадрларның идейлиг дадыгыышкынының айтырыглары-биле партияның бүгү органнары адаандан үстүнге чедир хүн-бүрүде ажылдаан турары негеттинер.
(СЭКП ТК-ның июнь Пленумунун доктаалындан).

Идеологтуг ажылга коммунистерниң харыысалгазын бедиткен

Партияның идеологтуг ажылының әлчеглиг сорулгаларын тодарадып чугаалашкан СЭКП ТК-ның июнь Пленуму болгандан бээр дорт айлар эртип турар. Чөөн-Хемчик районнуң партия организациялары идеологтуг ажылды экижидер талазы-биле Пленум соонда чамдык ажылдарны кылган. Пленумнуң шиитпириниде айтып турары ышкаш, ам үеде ажыл-агый болгаш идеологтуг ажыл талазы-биле коммунистиниң ролю болгаш харыысалгазы кажангызындан-даа улгаткан. Мону барымдаалаш, районнуң партия организациялары коммунистиниң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга мурнакчы ролюн бедилерин орадлажып турар.

ТК-ның июнь Пленумунуң сөөлүнде парткомнуң пленумуу, бүгү парторганизацияларга коммунистерниң хуралдарын эрттиргилээн болгаш аңаа Пленумнуң шиитпирлерин таныжып, ону күүсеедир талазы-биле тодаргай хемчеглерни дугуржуп чугаалашкылаан. Партия организациялары Пленумнуң материалдарын кижи бүрүзүнге чедир таныштырар сорулганы боттарының мурнунга салгаш, аңаа идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин: коллективтиг номчулгаларны, илеткелдерни, лекцияларны, кижи бүрүзү-биле беседаларны ажыглаан. Пленум материалдарының талазы-биле районга 400 ажыг лекциялар номчуттунган болгаш 800 ажыг агитаторлар бо талазы-биле ажылдан келген.

Чурттакчы чоннуң ортузунга политиктиг ажылдың аргаларын болгаш хевирлерин сайзырангайжыдар ажылдарны чорудуп турар. Политмассалыг ажылды экижидер талазыбиле чаңгыс аай ажылдаарының хемчеглерин партком ажылдан кылган болгаш бадылаан, ында культура албан черлериниң, улус өредилгезиниң, кадык камгалалының, комсомол организациязының, «Билиг» ниитилелиниң болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ажылы хаара туттунган. Ындыг хемчеглерни чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның партия организациялары база ажылдан кылгылаан. Ындыг планнарны үнелии үдел диже, бүгү организацияларның идеологтуг ажылчорудулгазын чаңгыс аай сорулгаже углап турарында.

Төлевилеттинген хемчеглерден ам безин әлээн хөйү чоруттунгулаан. «Сүт-Хөл» совхозка юридиктиг консультацияның кежээзин, Ленин аттыг колхозка «ажылга болгаш амыдыралга бедик культура дээш» деп тематиктиг кежээлерни, Чадаана хоорайга үлетпүр ажылдакчыларының дыштанылга кежээзин эрттиргилээн. Удуртукчу ажылдакчыларның политиктиг ажылга үргүлчү киржирин Пленум негээн. Ынчангаш бистиң районда айда бир удаа «удуртукчу ажылдакчылар хүнүн» доктааткан. Май айдан бээр удуртукчу ажылдакчылар беш удаа үнүүшкүүнер кылып, 200 ажыг лекция, илеткелдерни кылын, ажыл-агый айтырыгларын тус-тус черлерге шиитпирлеп келгеннер.

Партия организациялары политкижизидилгелиг ажылды чурттакчы чоннуң тус-тус кезектериниң аайы-биле ыарыштыр чорудуп турар апарган. Тематиктиг кежээлерни, лекция, беседаларны кижилерниң билииниң деңнели-биле дүүштүр тус-тус бөлүктерге чорудуп турар. Чижээ, Шеминиң кедээ клубунга «Аныяк совет өг-бүле» деп кежээни аныяктарга, «Октябрь 30 чылы» колхозка хереженнерге «Чараш хөй болгаш амданныг чем» деп кежээни, «Сүт-Хөл» совхозка механизаторлар хүнүн эрттирин, Чадаана хоорайның тыва хереженнериниң хуралынга амыдыралдың культуразын чугаалашкан болгаш өске-даа.

Мурнакчыларның дуржулгазын нептередир сорулга-биле «Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбырынга, «Октябрь 30 чылы», «Искра», «Большевик» колхозтарга «Күш-ажылга алдар» деп кежээлерни, бүдүрүлге мурнакчылары-биле ужуржылгаларны организастагылаан. Ам үеде «Чыраа-Бажы» совхозта мурнакчы дуржулганың кабинедин, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң клубунга ындыг булуңну тургузуп турар. Оларда ажыл-агыйларның перспективтиг планнарын, оларның күүседезин көргүзүп, мурнакчыларның арга-дуржулгазын тайылбыраан турар. Районнуң экономиказының болгаш культуразының 10 чылда хөгжүдезиниң талазы-биле район делгелгезин октябрь айда организастаары планда база көрдүнген. Ам үеде районнуң бүгү ажыл-агыйларында аңаа белеткелди чорудуп, стендилерни кылып, мурнакчыларның дуржулгазын түүнеп, районнуң экономиказы болгаш культура хөгжүдезиниң динамиказын белеткеп турар болгаш чамдык делгиирлерге продукциянын боттарын салгылаар.

Лекция пропагандазының талазыбиле кижилерниң тус-тузу-биле, чуртталга черлериниң аайы-биле беседалажыышкынче, бүдүрүлге участоктарынга лекцияларны, беседаларны көвүдеириниче кол хөй-ниитин салдынып турар. Эрткен үеде 900 хире лекциялар номчуттунган. Лекцияларның утка-шынары болгаш салдарлыы әлээн бедөөн, кедээ ажыл-агый темазынга болгаш мурнакчы дуржулга дугайында лекция, көвей номчуттунуп турар апаргам. «Билиг» ниитилелиниң районда салбырының медицина секциязы болдунуп ажылын идепкейжиткен. Эмчилер неделяда бир удаа колхозтарже, совхозтарже үнүп, лекция, беседаларны кылып турар. Эмчилер Марьясова, Назаров, Буянова, Долмаров, Шербаков болгаш өскелер-даа лекция пропагандазынга идепкейлиг киржип турарлар.

Парткомнуң пленумунга болгаш партия организацияларының хуралдарынга районнуң культура албан черлериниң ажылы шыңгыы шүүгүмчүлелге таварышкан. Сөөлгү үеде парторганизациялар ол черлериниң ажылынче кичээнгейни улгаттырып, клубтарда, районнуң Культура базыңында уран чүүл болгумнерге тургускулаан. Малчыннарны, тараажыларны хандырып турар агиткультбригадалар тургустунгулаан. Олар сөөлгү үеде безин 53 концерттерни көргүскен, кедээ клубтарга 56 ажы-бүрү кежээлер эрткилээн.

Идеологтуг ажылда чамдык экижишкиннер ажыл-агый сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээринге бодунуң салдарын чедире берген. Район ам сүт болгаш дүк садарының планын күүсеедирииге чоокшулап келген. «Октябрь 30 чылы», СЭКП-нин XXII съездизи аттыг колхозтар күрүнеге тараа садарын багай эвес чорудуп турар.

Районнуң улус өредилгезиниң болгаш партия чырыдыышкын четкизинин ажылын экижидер талазыбиле тодаргай хемчеглер ажылдап кылдынгылаан болгаш оларны амыдыралда боттандырын турар.

Идеологтуг ажылды экижидер талазы-биле районда чамдык эки чүүлдер кылдынып турза-даа, четпестер ам-даа хөй дээрзин бүгү-ле шыңгыызы-биле демдеглээр ужурлуг. Кол четпес чүүл дээрге, идеологтуг ажылдың ажыл-агыйның тодаргай сорулгаларындан хоорук болуп турарында. Оон чижээ, тараажыларның ортузунда лекция, беседалар үзүк чок чоруттунуп турза-даа, тараа ажаалдызы, күрүнеге тараа садары багай болуп турар факт ол-дур. Ол ышкаш, күш-ажылды хүндүлеп көрбес, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, оон дендээрге кем-херек үүлгедир чоруктар ам-даа ховар эвес. Мындыг болганда ажылчы чон ортузунга идейкижизидилгелиг ажыл районда партия организация бүрүзүнге бирги чергелиг сорулгаларның бирээзи болуп турар.

Т. СЕНДИ,
партком секретарының оралакчызы.

Идеологтуг ажылдың үлүг-шынарын бедидеринде

Бистиң партиявыстың совет чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле төөгүлүг сорулгаларын шиитпирлээринге эки-туранып «Билиг» ниитилели улуг идей-политиктиг күш болуп турар. Бо ниитилелдиң мун-мун кежигүннери — эртем ажылдакчылары, бүдүрүлгениң чаартыкчылары болгаш партия ажылдакчылары улусчу массаларга партийжи шынныг сөстерин чедирип турарлар.

Үш чыл мурнунда бистиң республикавыстың пайысылалы Кызыл хоорайга «Билиг» ниитилелиниң салбырын база организастап тургускан. Ам бо хүннерде оон одуруунда 500 ажыг кижи бар. Хоорайның бүдүрүлгелеринге болгаш албан организация черлеринге бо чылдарның дургузунда оң мун ажыг лекциялар номчуттунган. Аас пропагандазының өзүлүг мастерлери бар апарган болгаш оларның лекцияларын, беседаларын чон улуу-биле сонуургап турар. Ындыгларга эштер Кочетков, Цыганкова, Бажутина, Мазуревскийлер, Кузьмин, Назаров болгаш оон-даа өскедер хамааржыр. Пропагандистерниң чаагай күш-ажылы эки түүнелдерни берген. Кызылдың үлетпүрү күрүне планнарын күүседип турарында оларның салыышкыны база-ла бар. Чеди чылдың бешки чылының 9 айларында пландан ажыр 500 мун ажыг рубльдиг продукциязын хоорайның үлетпүрү бүдүрген.

«Билиг» ниитилелиниң чоокта чаа болуп эткен ийиги хоорай конференциязында Кызыл хоорайга чоруттунган лекция пропагандазының ажылының түүнелдерин болгаш улам өзүп турар чаа-чаа сорулгаларның дугайында чугаалашкан.

Отчеттуг илеткелде болгаш делегаттарның санал-онаалдарында сагыш амыр, оожургалдыг чорук чок болган. Харын-даа санал бүрүзү аас пропагандазының чаа-чва хевирлерин дилеп тып, ону чорударының аргамергежилдерин экижидерин хереченлеп турган.

Отчеттуг илеткелдиң талазы-биле 9 кижи саналдап, кижи бүрүзү үнелиг сүмелерни берип, ниитилелдиң бо салбырының ажылында ам-даа бар болуп турар четпестерни илереткен. Маңаа СЭКП-ниң хоорай комитединиң бирги секретары эш Киселев, СЭКП обкомунуң идеология кылдызының эргелекчизи эш Арапчин, лекторлар бөлүктериниң удуртукчулары болгаш лекторлар чүве чугаалаан.

Конференцияга ук ниитилелдиң кежигүннериниң саны калбартырының дугайында кол сорулга тодаттынган. Хоорайда 280 инженерлерден үүле 18, 600 башкылардан 92 болгаш 500 ажыг эмчи болгаш ортумак эртемниг медицина ажылдакчыларындан үүле 54 кижи бо ниитилелдин кежигүнү болганы конференцияга илереэн. Совет интеллигент кижи бүрүзүнүң хүлээлгези чедип алган билиглерин чонга дамчыдып бээри болур.

Лекция пропагандазын калбартыышаан, оон идейлиг утка-шынарын хүн-бүрү бедидери эргежок чугула. Конференцияга чамдык Родченко, Степанчук, Пеньковский, Таштандинова дээн чижектиг лекторларның лекцияларны шынар чок номчуп турган фактылары база илереэн.

Лекция пропагандазын ала-чаагаарлаашкын-биле чорудуп болбас. Бүдүн чыл дургузунда хоорайда мурнакчы дуржулга дугайында 10—20 хире, а 9 айларның дургузунда эртем-техника деңнелгезиниң дугайында үүле 40 болгаш (хоорайның 200 коллективтеринге) база өл-ла хире атеистиг темага лекциялар номчуттунган.

Хоорайның ажылчы чоннары боттарының сонуургап турары экономика, төөгү, техника болгаш улустар аразының харылзаалары, иштики база даштыкы политиказының дугайында айтырыглар талазы-биле харыларны манап турар. Хоорайда ниитилелдиң кежигүннери чамдык тускай эртемниглериниң, бүдүрүлге болгаш албан организация черлериниң удуртукчуларының чыл-чылы-биле чон мурнунга лекция, беседа чорутпайн турары-биле моон соңгаар эптежип болбас. Оларга хамаарыштыр республиканың хаалга эргелелиниң начальниги эш Лавринович, автосептелге заводунуң директору эш Самойленко, эзт комбинадының директору эш Маркин, гороно эргелекчиэш Борисова, республика библиотеказының директору эш Бай-Кара болгаш өскелериниң-даа аттарын конференцияга адаан. Ынчаарга «Билиг» ниитилелиниң кежигүнүнге ам-даа кирбээн № 2 АТК-ның начальниги эш Зубкова, «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң начальниги эш Нестеровский, аптека эргелелиниң начальниги эш Иванова болгаш өскелер-даа совет школага өөренип, чедип алган билиглерин чонга дамчыдып бербейн турарын делегаттар база шүүгүмчүлээн.

Чер бүрүзүнге лекцияларны эки организастап, ону дыңнаары-биле чедип келгеннерге байыр чедирип, оларның сонуургалын бедидип, келген кижи бүрүзү лекциядан сеткилсагыжы хаңган чаныш чоруй баарын чедип алырынче улуг кичээнгей салырын чугулаап чугаалашкан. Чаңгыс-даа лекцияга чоннуң сонуургап турары чидиг айтырыгларынга дорт харыы бээринден чайлап болбас. Тема бүрүзүнге чүгле теорияны эвес-харын кижилерни күш-ажылга болгаш патриотизмге ынак болурунга кижизидери чугула дээрзи айыттынган.

Конференцияның киржикчилери хоорайга лекция пропагандазын экижидериниң дугайында хемчеглерни айтып демдеглээн. Оларның иштинде лекторларның методиктиг мергежилин бедидери, номчуттунуп турар лекцияларның шынарын хынаары, лекторларның санын калбартыры болгаш оон-даа өске чугула хемчеглер айыттынган. Бо бүгү хемчеглер лекторларның марксисчи-ленинчи өзуга каңналып өзеринге болгаш лекцияларның идейлиг утка-шынарын экижидеринге дузалаар.

Ол ышкаш конференцияга «Билиг» ниитилелиниң хоорай салбырының чаа баштаар черин, ревизия комиссиязын болгаш ниитилелдиң республика конференциязынга баар делегаттарны соңгаан.

КӨСКҮ ТҮҢНЕЛДЕР ДЭЭШ

«Билиг» ниитилелиниң Улуг-Хем район салбырының конференциязы чоокта чаа болуп эткен. Конференцияга эткен отчеттуг үениң иштинде кылып чоруткан ажылдар дугайында ниитилел салбырының даргазы эш Карповтуң илеткелин дыңнап, чугаалашкан.

Илеткелден болгаш төлээлериниң санал-онаалдарындан алгаш көөрге, эткен үениң иштинде «Билиг» ниитилелиниң район салбыры чон ортузунга лекция пропагандазын калбартып чорудар талазы-биле партия организациялары-биле кады чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Районда ниитилелдиң 15 бөлүктеринде, 5 секцияларында 183 кежигүннерни каттыштырып турар. Оларның аразында ниитилел-политиктиг секция (удуртукчузу эш Бугалтов) эки ажылдап, планда көрдүнгениниң ыракта хөй лекцияларны номчаан. Чаа-Хөл, Арыскан суурларның лекторлар бөлүктери база багай эвес ажылдаан. Бо чылын план өзүгаар көрдүнген 1200 лекциялардан тос айлар иштинде 900-тү номчуп, оларның 90 ажыг хуузун колхоз, совхозтарга кылган. Ниитизи-биле ол лекцияларга 38 мун ажыг дыңнакчылар олурушкан.

Чонга лекция пропагандазын күштелдирер талазы-биле ак-сеткилдиг ажылдап турар мурнакчы лекторларның саны көвүдеп турар. Китайкин, Санчай-оол, Бавуу-Сүрүн, Баазан, Билчир-оол болгаш өскелер-даа идепкейлиг ажылдаан лекторларга хамаржыр. Эң идепкейлиг лекторлардан бир кижи РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин Хүндүлел бижин-биле шаңнатпышаан, Ленинградче экскурсияга чораан. Бир кижи ниитилелдиң путёвказыбиле Венгрияже туристеп, бир кижи Новосибирск хоорайга чораан болгаш әлээн каш кижи республиканың «Билиг» ниитилелиниң мактал бижиктери-биле шаңнатканнар.

Кылдынган ажылдардан аңгыда ниитилел салбырының ажылында улуг четпестер барын конференцияның киржикчилери айытканнар. Номчуттунуп турар лекцияларның саны көвей-даа болза, оларның аразында медицина, көдээ ажыл-агый, хоойлудүрүм, техниканың айыыл чок чоруунуң дугайы әвәәш болгаш районнуң амыдыралына эң чугула, дыңнакчыларга күзенчиг лекциялар кончуг ховар болуп турар. Кедээ ажылагыйның мурнакчы дуржулгаларының талазы-биле 12, эртем-техникага 16, үлетпүр, транспорт болгаш тудуг экономиказының талазы-биле үүле 1 лекция номчааны бо дугайын хереченлеп турар.

Салбырның Ак-Туругда бөлүү (удуртукчузу турган Мактар) эткен үениң иштинде эң сула ажылдап, үүле 9 лекцияларны номчуурун организастаан болгаш план чок ажылдап келген. Торгалыг бөлүүнде байдал оон база-ла шоолуг дээредевес турган.

Чон ортузунга лекция кылырынга чамдык удуртур ажылдакчылар болгаш тускай эртемниглер шуут киришпейн турарын конференцияның киржикчилери айытканнар. Оларга «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң кол инженери Соколов, «Улуг-Хая» совхозтуң кол зоотехниги Куркутов, ол-ла совхозтуң № 1 салбырының эргелекчизи Бегзи, районо эргелекчизи Бапый-оол, колхозтар даргалары Кошкар-оол болгаш Вислаев олар хамаржыр.

Кежигүн дадывырының талазыбиле байдал база багай болуп турар. Ам-даа ниитизи-биле 57 рубль 60 көпеек түүнүт, дадывыр хавыртынмаан артып турар. Ниитилел кежигүннериниң аразында чыл-чылда улаштыр кежигүн дадавыры төлевейн турарлар база бар. Чижээ, М. Сувак 4 чылда, Долбыр-оол 3 чылда, Х. Шаравин 3 чылда, Сандак-Хуурак 2 чылда дадывыр төлевээн болгаш оон-даа өскелер бар. «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери тургаш, оон ажылынга шуут киришпес, кежигүн дадывырын төлевес чамдык Комбуй, Макаренко ышкаш кижилерни кежигүнден үндүрер деп конференция шиитпирлээн.

Секциялар боттары план өзүгаар ажылдап турза-даа, оларның ажылының дугайын ниитилел салбырының президиумунга ховар дыңнап, чогуур угланышкынны бербейн турган. Кедээ ажыл-агый секциязының (удуртукчузу эш Сапелкин) ажылы дыка сулараан турда, ону баштаар чер аңаа эрттирип турган. Президиумге моон мурнунда соңгуткан турган 7 кижиниң аразында тодаргай ажыл хуваалдазы, доктзамал харылзаа чок турганы-биле президиумнуң хуралдарының болгаш салбыр баштаар черинин хуралдарының чыглыр хуусаалары үстүп турган.

Конференция «Билиг» ниитилелиниң район салбырының баштаар черинин чаа составын соңгаан. Баштайгы пленумга салбырының баштаар черинин даргазынга эш Докучец соңгуткан.

В. БЫШТАК-ООЛ.

Дээштиг салдарын күштелдирер

Чоокта чаа «Искра» колхозта партия организациязының чанында «Билиг» ниитилелиниң бөлүүнүң кежигүннериниң хуралы болуп эткен. Аңаа ниитилелдиң колхозта бөлүүнүң отчёдун дыңнап, моон соңгааргы сорулгаларны чугаалашкан. Хурал «Билиг» ниитилелиниң бөлүүнүң ажылында чамдык чедиишкиннер барын айыткан. Отчеттуг үениң дургузунда ниитилелдиң кежигүннериниң саны өскен. Бөлүктүң хуралдарын 6 удаа чоруткан.

Ажылчы чоннарның ортузунга лекция пропагандазын күштелдирип, янзы-бүрү темаларга 105 лекциялар болгаш беседаларны чоруткан. Бөлүктүң ажыл-чорудулгазынга оон үстүкү органнары боттуг дузаны чедирип, шыырак билиглиг, дуржулганлыг лекторларны чорудуп турганы салбырның ажылынга дөгүм болган. Олар колхозтуң девискээринге ажылчы чоннарга лекцияны номчувушаан, тус черниң лекторларының ажылынга практиктиг дузаны чедирип келгенин хурал демдеглээн. Ниитилел кежигүннери М. Доктугу, М. Чамыян болгаш өске-даа лекторларның эки ажылын хуралдың киржикчилери өөруп демдеглээн.

Оон-биле чергелештир бөлүктүң ажылында бар четпестерни хуралга шыңгыы демдеглээн. Номчуттунган лекцияларның тематиказы чаңгыс аай, амыдырал-биле холбаазы кошкак. Тематиктиг кежээлерни организаставайн келген. Медицина болгаш ветеринария темазынга лекциялар ховар номчуттунган. Ол талазыбиле тускай эртемниглер ниитилел кежигүнүнде хаара туттунмаан. Хоойлу-дүрүмнер таныштырылгазы кошкак, оон уламындан оорлаар, арагалаар чоруктарның фактылары илереп турар. Номчуттунган лекцияларның дээштиг салдары ам-даа кошкак дээрзин хуралга санал берген эштер онзалап демдеглээн. Түс черниң лекторларының күүү-биле лекцияларны чогаадып тургузарының, ажыл-агыйның планныг онаалгаларын күүсеедиринче массаларны мобилизастаар талазы-биле лекцияның салдарын күштелдирииниң чугулазын бөлүктүң кежигүннери онзалап демдеглээш моон соңгааргы сорулгаларын тодаратканнар.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

РЕДАКЦИЯДАН ЧАГАА

Эптежип болбас байдал

Редакцияның даалгазын өзүгаар чоокта чаа Барыын-Хемчик районга чоруп тургаш, «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырынга барганым соонда, ында ажыл, амыдыралдың байдалы бо чагааны бижиринче мени албадапкан.

Бай-Тал — «Тээли» совхозтуң улуг ажыл-агый черлериниң бирээзи. Бай-талчылар ажыл-ишке ынак, ында кайгамчык эки чон чурттаан, ажылдап турар. Совхозтуң ол салбырда малчыннары, тараажылары, өске-даа ажылчыннары, тускай эртемниглери, албан-хаакчылары көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле партияның болгаш чазаалыг ап чорудуп турар хемчеглерин, улуг-чаагай сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш бедик көдүрүүшкүн-биле, эрес-шалын ажылдап турарлар. Бай-талчылар күрүнеге эзт садарының планын хуусаа бетинде чедиишкинниг күүсеткен. Дүк, сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазыбиле планныг онаалгаларын дүрген күүсеедири дээш улуг ажыл-херек хайныккан. Мал кыштагладыышкынына белеткелди база-ла доосканн.

Бай-Тал салбырында совхозтуң мурнакчы кижилери көвүдеп турар. Хойжулар эштер Даржаа, Көңгар, саанчылар эштер Долума, Күске болгаш өскелерниң-даа күш-ажылчы чедиишкиннеринге, кызымак кежээ чоруунга чоңу, совхозу өөрүп, оларга чоргаарланып турар.

Бай-талчылар ажыл-агыйжы чедиишкиннер, күш-ажылчы бурунгаар базымнар дээш эрес-шалын туржуп турда, ында кижилер-биле ажыл кончуг багай тургустунган. Оларның культурлуг болгаш материалдыг негелделерин хандырарының база ажылчы чон ортузунга культура болгаш агитас-массалыг, полит-кижизидилгелиг ажылдарны эн-не кулуденнелде тургускан. Төрээн партиявыс болгаш чазаалыг чон дээш казчаар-даа ажык сагыш салын, улуг чаагай хемчеглерни ап чорудуп турар. Мында кижилер-биле ажылдың багай тургустунганының чылдагааны чогум үдел дээрзин «Тээли» совхозтуң директору Б. Чюдюк, партком секретары С. Иргит, салбыр эргелекчизи Х. Анарот, партия эге организациязының секретары И. Очур олар канчаар харыылаар силер?

Бо салбырда культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарның багайынныг, чоннуң культурлуг амыдырал-чуртталгазынче эн-не кошкак кичээнгей салдынганының дугайын мооц мурнунда «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга каш удаа бижигилээн болгай, «Тээли» совхозтуң болгаш Бай-Тал салбырының удуртукчулары СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органнары бо солуннарга парлаттынгылаан материалдарда айыткан четпестерни эдер дугайында боттуг хемчег албаан.

СЭКП ТК-ның июнь Пленуму болуп эрткенден бээр әлээн каш айлар эрте берген. Бистин чуртувустуң амыдыралынга база бир төөгүлүг улуг болуушкун болур июнь Пленумунун шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ажыл бистин чуртувуста хайныгып, бурунгаар улуг базымнар кылдынган болгай. Ынчаарга июнь Пленумунун шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазыбиле ажыл Бай-Талда дыка багай чорун турар. Культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылы онза багай. Каш айлар мурнунда-ла клубту алгыды тудар дээш хаап каан. Оон туруушкуну үр үеде кончуг озал чоруп тургаш, сөөлүнде шуут ара соксаан. Бай-Тал суурнуң чурттакчылары кино көрбөөнден бээрийк ай чедип турар. Киномеханик Эрес-оол Комбу киноаппаратураларын шыгжап каан, а оон чогум кайнаар барганы безин билдинмес. Суурда библиотека үүгле 170 номчукчуларлыг, оларның хөй кезин школачылар. Оон эргелекчизи Анзат Дорукпан номчукчулар-биле массалыг ажылдар, номчулга конференциязын чоруттаан, көжүп чоруур библиотеканы чаңгыс-даа черде тургуспаан, номну бажыг бүрүзүнге чедирер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы күүсеттинмээн. Тыва дыл кырында номнар, ылангыя чогаал номнары кончуг эвээш. Клубтун, библиотеканың одаар ыяжы белеткеттинмээн.

Көскү агитация талазы-биле суурда кандыг-даа чүүлдер кылдынмаан. Ылангыя партияның Программазының, СЭКП ТК-ның июнь Пленумунун талазы-биле лозун, плакат дээш көскү агитацияның кандыг-даа хевири чок. Агитас-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдар чон ортузунда багай тургустунган.

Идеологтуг ажылды чогуур негелделинге чедир тургуспаанындан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, хулиганнаар, оорлаар, арагалаар чоруктарны болгаш өске-даа мөзү-шынар чок үүлгедиглерни чамдык кижилер кылгылаан. Чоокта чаа белүк арагалаашкын болганының түүнелинде уржуктуг шош-содаа үнген.

Бай-Талда көдээ интеллигентилериниң хөй санныг отряды бар. Үүгүлү школада безин 28 башкы бар. Олар дээди болгаш ортумак эртемниглер. Суурда культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажыл бо хире багай турда, ындыг четпестер-биле оларның эптежип олурарын кижи кайгаар. Чүге дээрге бистин интеллигентилеривис көдээге культура дээш походтуң улуг эгелекчилери болгай. Бай-Талдың көдээ интеллигентилериниң күүү-биле ында клубту идеологтуг ажыл чорударының болгаш культураның өзүлүг одаа болдуравы дыка-ла күзенчиг-дир. Башкыларның иштинде уран чүүлге талантылыг кижилерниң кайызын ол дээр боор. Школа директору В. Хураган-оол хөгжүмге әлээн мергежилдиг, оон кадайы башкы Александра культура-чырыдыышкынның ортумак тускай школазын доосканн, өредилге эргелекчизи Сат Дадар-оол скрипачы болгаш өске-даа хөгжүмнерни мергежилдиг ойнап шыдаар, башкы эш Хүреш-оол база-ла дуржулгалыг баянист болгай, ыры болгаш музыка башкылы, бот-тывынгыр композитор А. Анай-оол база бар. Ырлаар, танцылаарыга мергежилдиг башкылар база-ла хөй. Олар ол суурда бот-тывынгыр уран талантылыг көдээ чон-биле кады кандыг-даа солуун концертти тургузуп, улуг чаагай үүле-херектерни кылын шыдаар. Бо улуг күштү салбырда болгаш школада парторганизациялар херекке албайн турар.

Колхозчу араттарның болгаш совхоз ажылчыннарының культурлуг амыдырал-чуртталгазын улам-на экижидер талазы-биле СЭКП обкомунун V пленумунун доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл Бай-Тал салбырда база-ла багай. Ол дугайын үр үеде электри чырыы чок болуп турары тодаргай хереченлеп турар. Чурттакчыларының материалдыг хандырылгазын багай тургускан.

Идеологтуг ажылдың талазы-биле шыдажыр аргажок улуг четпестериниң барын, бо чугула участоктуң ажылын кошкадып, олче кичээнгей салбайн турарының дугайын чоокта чаа совхозтуң коммунистери боттарының отчёт-соңгулдалыг хуралынга шын илередип, парткомнуң бюрозунун болгаш оон секретары С. Иргиттиң адынга шыңгыы шүүгүмчүлелди кылган. Оон амдыызында боттуг түүнелдер кылбайн турар.

Бай-Тал салбырда идеологтуг ажыл кошкап, партия ТК-ның июнь Пленумунун шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле боттуг ажылдар чорбайн турда, СЭКП-нин Барыын-Хемчик парткомунун ол четпестер-биле эптежип турары канчаан-даа шын эвес.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ,
(«Шынның» тускай корр.).

Эң эки агиткультбригада дээш деп республика конкурузунун көрүлдези бистиң республикада чоруп турар.

ЧУРУКТА: Таңды райкуускомунун культура киллизиниң агиткультбригадазының көргүзүү. О. Кызыл-оол, В. Гусельников, К. Оюн-оол оларның уделгези-биле Н. Шабалинаның ырлап турары.

Фото В. КУЛИПАНОВТУН.

КӨДЭЭ СОВЕТТЕРНИҢ ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРЫ

«Улустуң бүгү-ле чүүлду хаара тудуп турар организациязы болур болгаш күрүне база хөй-ниити организациязының шынар-хевирлерин бөдүнга каттыштырбышаан, Советтер болза, оларның ажыл-чорудулгазынга массаның калбак болгаш дорт киржилгелиг хөй-ниити организациязы кылдыр улам-на чаартынып турар» деп Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазында чугаалап турар.

Экономиканың болгаш культураның кол чугула айтырыгларын чугаалажып көөрүгге болгаш херек кырынга шиитпирлээринге, хүлээп алдынган шиитпирлериң күүселдезин хынаарынга, сонгукчуларның чагыгларын болгаш саналдарын амыдыралга боттандырарынга Советтериң доктаамал комиссиялары канчаардаа аажок улуг күш болуп турар.

1963 чылдың март айда чер-чер Советтеринге болуп эткен сонгулдаларга бистиң республиканың көдээ Советтеринге сонгуттурган 1374 депутаттардан 210 ажыг доктаамал комиссияларда 984 депутаттар ажыктап турар. Оон аңгыда ол комиссияларда 457 активчилер хаара туттунган.

Доктаамал комиссиялар дугайында Дүрүмге дүүштүр көдээ Совет бүрүзү түс чериниң онзагай байдалдарын барымдаалап турган, аңда кандыг-кандыг доктаамал комиссияларны тургузарын баш бурунгаар шиитпирлээр. Доктаамал комиссияларны көдээ Советтериң организастыг сессиялары 4-тен 6 чедир тургускулаан. Советтериң доктаамал комиссияларын соңгуп турар үеде депутаттарның тускай эртемин, кылып турар ажылын, а оон аңгыда ажылагайның болгаш культураның кайы-бир адырынга ооң ажылдаар күзелин барымдаалаар. Бо чүүлдерни барымдаалаанының түңнелинде, комиссияларның составынга ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуның туштуг адырлары-биле таныш ажылдакчылар база тускай эртемниглер соңгуттурган. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык көдээ Совединиң көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязының составында зоотехник, агроном, сүт-бараан фермазының эргелекчизи, ферма үчетчиги, тракторист, кукуруза звенозунуң удуртукчузу, мал эмчизи кирип турар. Бо доктаамал комиссияның составы эки шилиттинген.

Доктаамал комиссияларның эргехүлээлгелери хөй талалыг: Советтиң сессиязынга болгаш күүскомнуң хуралынга илеткелди азы эдеринчи илеткелди кылыр; Советтиң даалгазы-биле азы бодунуң эгелекчи чоруу-биле партия болгаш совет органнарның шиитпирлериниң күүселдезин, оон аңгыда көдээ Советтиң девискээринде аңда хамаарышкан албан, организация черлериниң ажылын хынаар; сонгукчуларның чагыгларының күүселдезин организастаар болгаш хынаар; чер-черге социалистиг чарышты организастаар болгаш еске-даа.

Бистиң республиканың көдээ Советтериниң амыдыралындан көөрге, олар колдуунда дараазында доктаамал комиссияларны тургузуп турарлар: көдээ ажыл-агый талазы-биле; социалистиг хоойлу-дүрүм болгаш хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалының талазы-биле; садыг болгаш саң-хөөнүң талазы-биле; улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының болгаш культураның талазы-биле; тудуг, коммунал ажыл-агыйының болгаш чаагайжыдылга талазы-биле комиссиялар. Боттарының ажыл-чорудулгазының онза байдалдарын өзугаар олар ай азы квартал аайы-биле ажыл планын чогаадып ап турарлар. Ажыл планынга бирги эзлчегде ажыл-агыйның эң-не кол адырларынче кичээнгей салыр. Бо талазы-биле Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык көдээ Совединиң садыг болгаш саң-хөө талазы-биле доктаамал комиссиязының (даргазы эш Оттугаш) бо чылдың ийиги кварталда планынга көдээ ажыл-агый үндүрүүн, бот-онаалга болгаш страхование чылдазын, үндүрүглер онаалдазын канчаар чорутканын; бот-онаалга акшазының шын чарыгдалын, күрүне хаайлыының күүселдезин; Шуй болгаш Эрги-Барлык школаларының интернаттарында идик-хеп болгаш аъш-чем талазы-биле байдалын, садыг ажылын хынаары — мындыг ажылдарны киирген. Бо комиссия план күүселдезин үргүлүү чедип ап турар. Комиссия садыг шугумунга, колхозтуң саң-хөөзүнге, школалар интернаттарынга хыналдаларны доктаамал чорудуп турар. Оон түңнелинде Шуй школазының интернадынга саң-хөө болгаш материалдыг харыысалгалыг ажылдакчыларының тудагдалдарын илереткен, магазинге үрелген бараннарны илередип, актылаан болгаш саарылга чок бараннарны дедир чоруткан.

Сөөлгү үеде көдээ Советтериң сессияларын белеткээринге болгаш эртиринге доктаамал комиссияларның киржилгези дыка идепкейжээн.

Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Хөл көдээ Совединиң сессиязынга СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын «Сүт-Хөл» совхозта канчаар күүседип турарының дугайында совхоз директорунуң илеткелин дыңнааны-биле холбаштыр, көдээ Советтиң тудуг болгаш чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязы эдеринчи илеткел кылган. Ол сессияга белеткел ажылының планын баш бурунгаар ажылдап кылгаш, комиссия ону бодунуң хуралынга бадылаан. Белеткел үезинде үк комиссия Ак-Даш, Бора-Тайга, Кызыл-Тайга, Суг-Аксы, Кара-Чыраа суурларында база хойму бригадалар төптеринде тудуг болгаш чаагайжыдылга ажылы-биле, малчыннарның амыдырал-чурттагазы-биле таныжын көрген. Ак-Даш, Кара-Чыраа суурларда болгаш хойму бригадаларның төптеринде культура-амыдыралдың тудугларының темпизи өскүм чоруп, чаагайжыдылга чоруваын турарын илереткен.

Комиссияның чыгган материалы-биле ооң даргазы сессияга эдеринчи илеткел кылган, доктаамал комиссияның санал-сүмелерин сессияның шиитпиринге киирген. Ол эдеринчи илеткел шынарлыг болуп, депутаттарның болгаш активтиң сессияга идепкейлиг киржиринге улуг идиг болган. Шиитпирниң күүселдезин комиссия үргүлүү хынап, ол талазы-биле түңнел хуралды кылган. Ылаңгыя мурнунда чаагайжыттынмайын турган Кара-Чыраа суурнуң чаагайжыдылгазы эки болган.

Чадаана көдээ Совединиң орук, харылзаа талазы-биле доктаамал комиссиязы бодунуң эгелекчи чоруу-биле көдээ Советтиң девискээринде оруктарның, көвүүглериң байдалын хынап көргеш, оларны септээр, ажыглаар талазы-биле ажыл дендин багай, ылаңгыя колхоз төвү — Бажың-Алаак суурнуң кудумчуларындан эгелээш, бригада төптеринче, малчынарже, район төвүнче блар оруктарны септевейн турарын илередип, ол дугайында айтырыгны күүскомнуң хуралынга тургускан. Күүском доктаамал комиссияның санал-сүмезин өөренип көргеш, тускай шиитпирни хүлээп алган. Ооң түңнелинде чайлагларже оруктарны, колхоз төвүнүң кудумчуларының оруктарын септеп, оңгарларга сай төп, дескилээн, Чадаана хемниң көвүүгүн база септээн.

Хынамчалыг болгаш өй-шаанда чоруткан белеткел ажылы Советтиң сессиязының азы күүсекчи комитетиниң хуралының үезинде кайы-бир айтырыгны бүгү тала-биле чугаалажып көөр, ол талазы-биле тодаргай ажыл-херекчи шиитпирни хүлээп алыр арганы бээр.

Кандыг-даа эки шиитпир, бир эвес ону амыдыралга боттандырары дээш доктаамал хыналданы чорутпас болза, анаа-ла саазын кырынга хоозун шиитпир болуп артып каары билдингир болгай. Эткен чазын Балгазын көдээ Совединиң суур чаагайжыдылгазының талазы-биле доктаамал комиссиязы чуртакчылыг черлерни чаагайжыдар дугайында эки хемчегларни ажылдап кылган турган. Ылчалза-даа ооң күүселдези дээш доктаамал комиссия-даа, көдээ Советтиң сагыш салбаанындан кандыг-даа ажыл чоруттунмаан: Балгазын, Владимировка, Кызыл-Арыг суурларның кудумчулары боктуг, ында тудуг ыажын кайы хамаан чок дүжүүп каан чыдар. Ол көдээ Советтиң девискээринде ыяш ажыл-агый черинин, профессионал-техниктиг училищезинин, колхоз баштаар черинин административтиг бажыңнарының чанында безин ыяш олуртунмаанын чугаалаарга-ла ында суур чаагайжыдылгазының ниити байдалы билдингир-дир.

Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ Советтери боттарының доктаамал комиссияларының отчёттарын сессияларга дыңнап турар чорук, удуртулганы күштелдирип, комиссияның ажылын экижидеринге канчаардаа аажок улуг идиг болур. Чөөн-Хемчик районнуң Ийме көдээ Совединиң доктаамал комиссиялары ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү-ле адырларының ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржип турарлар. 1962 чылда көдээ Советтиң бүгү-ле 5 доктаамал комиссиялары 2—3 айтырыгларны сессияларга болгаш күүскомнуң хуралдарынга белеткеп, сессияларга шуптузу отчёттарын бергилээн. Ылаңгыя көдээ ажыл-агый болгаш тудуг, орук база чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиялар сессияларга отчёт берип тура, көдээ Советтиң девискээринде көдээ ажыл-агый болгаш тудуг, орук база чаагайжыдылга талазы-биле ажылды анализтеп, ол ажылга комиссияның болунуң киржилгезин база тодаргай чугаалаанар.

Сөөлгү үеде бистиң республиканың көдээ Советтериниң доктаамал комиссиялары сессияларга боттарының отчёттарын бээри көвүдээн. Бир эвес 1961 чылда көдээ Советтериң 67 доктаамал комиссиялары отчёт кылган болза, 1962 чылда 119 комиссиялар сессияларга отчёттарын кылганнар.

Көдээ Советтиң болгаш ооң доктаамал комиссияларының аразында үргүлчүүн харылзаазы, дем каттыжышкынныг ажыл ниити ажылды экижидеринге улуг ужур-дузалыг. Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана көдээ Совединиң күүскому доктаамал комиссиялар тургустунган соонда, оларның сургаалдалыг хуралын болгаш семинарын эрттирген. Доктаамал комиссияларның ажыл-чорудулгазын экижидер, а оон аңгыда оларның мурнакчы дуржулгазын пропагандалаар болгаш тарадыр сорулга-биле күүсекчи комитеттер «Депутат хүнүн» организастап эрттирери чугулдаа. Бо талазы-биле ажылды эткен чылын Барыын-Хемчиктиң Каргы, Өвүрүнүң Саглы көдээ Советтери чорутқулаанар.

Күүскомнуң болгаш доктаамал комиссияларның дем каттыжып чоруткан ажылы кайы-бир хемчегларге тускай акша-хөренги көрүнмээнде безин ону бүдүрүп алыр ийикпе азы аңаа көрүнген акша-хөренгини қамнап алыр арганы берип турар. Эткен чылын Ийме көдээ Совединиң болгаш ол Советтиң тудуг база суур чаагайжыдылгазының талазы-биле доктаамал комиссиязының эгелекчи чоруу-биле ында сес чыл школазынга аъш-чем болгаш идик-хеп шыгжаар ийи складты туткан. Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Даг сес чыл школазының септелгезинге, одаар ыяш белеткелинге хөй-ниитини киириштирип тургаш, 600 ажыг рубльди школа камнап алган. Шак мындыг чижекти өске-даа көдээ Советтериң болгаш доктаамал комиссиялардың ажыл-чорудулгазының практиказындан хөйну көргүзүп болур.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртурунга оларның ролюн күштелдирер, социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдер болгаш калбартыр база Совет күрүнени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны киириштиреринге Советтериң ролюн күштелдирер дугайында Коммунистиг партияның салган сорулгаларын күүседип турар амгы үеде доктаамал комиссияларның ажыл-чорудулгазы онза ужур-дузалыг апарган. «Амгы байдалда ажылчы чоннар депутаттарының Советтери улустуң бүгүдени хаара тудуп турар организациялары болу бергенде, хөй санныг комиссияларга, а ол ышкаш ажылчы чоннарның бот-тывынгыр организацияларынга даянмышаан, хоорай, суур, көдээ бүрүзүнге, бажың бүрүзүнге кижизидилге, культура-чырыдышкын ажылын хүн бүрүде чоруткан турар кылдыр ажыл-херекти ынчаар тургузар херек» деп СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң доктаалында айыткан.

Кайда-ла Советтер боттарының доктаамал комиссияларынга даянып турар болдур, ында ажыл-херек эки чоруп турар дээрзин практика тодаргай көргүзүп турар. Мурнакчы ажылдыг доктаамал комиссияларның дуржулгазын өөренип көрүп турган, Советтериң мурнунда туруп турар сорулгаларны күүседириңче оларны организастаары — көдээ Советтериң ыдыктыг хүлээлгези болур.

С. ХЕРТЕК.
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң инструктору.

Тудугжуларның чедиишкини

«Кызыл тудуг» трезиниң Н. Бопугаева удурткан штукатур-маляржы бригадазының кежигүннери шупту комсомолчу аныяктардан тургустунган. Олар бо хүннерде Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнуң байырлалын таварыштыр СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларынга сорук кирип, чеди чыл планының бешки чылының тудуг планын чедиишкиниг күүседир дээш шудургу ажылдап турарлар.

Бригаданың кежигүннери коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш кызымаккай ажылдап, ай, квартал санында үлүүн үргүлчү ажыр күүседип, трестиң мурнакчы бригадаларының санында кирип турар.

Аныяк тудугжуларның бригадазы эткен август-сентябрь айларның тудуг планын 110—120 хуу күүсеткилээн. Бригаданың кежигүннеринден Л. Шебогина, Ф. Садирова, Г. Пупышева олар ажыл үлүүн үргүлчү ажыр күүседип, бригаданың чоргаарлары болуп турарлар.

Комсомолчу аныяктарның бригадазы байырлалга күш-ажылчы чедиишкиниг ужуражыр дээш октябрьның ажыл үлүүн 130 хуу күүседирин хүлээнгеш, кызымаккай ажылдап кирипкен. Аныяк тудугжулар ажылчын аныяктарның кежээки школазында шупту өөренип турарындан аңгыда, коллективте хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар.

С. ОЮН.

Ортумак колхозтарның деңнелинче үнүп болур

Тожу районнуң «Май 1-зи» колхоз эткен чылын Танды эргелелиниң талазы-биле хожудап турар колхозтарның бирээзинге сападып турган. Бо колхозтуң экономика талазы-биле хожудап турарының чылдагаанны болза, колхоз баштаар черинин эрги составы колхозтуң иштики курлавырларын четче ажыглавайн, материалдыг чүүлдерни бүдүрүп турар колхозчуларның ажылдаарынга тарымчалыг байдалдарны тургуспайн келгенинде болуп турар.

Колхоз баштаар чери колхозчуларның күш-ажылының төлевирин төлээрде, ажылды кылып-даа база кылбайн-даа турарын барымдаалавайн чаңгыс азай деннештирилгелиг төлевир тыпсын келген. Оон ужурунда колхозка кирип турган бүгү акша-хөренгини курлап камнавайн, оларның барык-ла шуптузун удур чарыдап, ажыл төлевиринге үлеп турган. Төлевир ындыг деннештирилгелиг болганының хараазы-биле колхозчуларның чамдыызы колхоз бүдүргелезинге киржилгезин кудуладып турган.

Удуртулгага турган ,ол бүгү четпестерни бо чылдың февральда болуп эткен отчёт-сонгулдалыг хуралга шыгыы чугаалашкаш, колхоз баштаар черинин составынга эш Күнчүн баштадыр ажыл-агыйны башкарын билир кижилерни киирген.

Колхоз баштаар черинин чаа составы бо чылдың эткен тос айларының дургузунда ажыглаттынмайн келген курлавырларны ажыглаар, колхозтуң саң-хөө байдалын экижидер талазы-биле тодаргай хемчегларни ап чоруткан. Школа, эмнелге болгаш өске-даа албан черлеринге 5000 кубометр токпак ыяшты, 8000 кубометр тудуг ыяжын белеткээн болгаш 18 тонна чугайны өртедип саткан. Бо бүгү ажылдарны күүсеткени-биле колхоз 65 муң рубльдің акша орулгазын киирип алган. Колхоз амгы үеде 50 уруглар өөренмишаан, чурттаар кадыкшылга школазын болгаш ийи аал чурттаар башкылар бажыңын тудуп турар. Акша орулга киирип алырының бо аргаларын колхоз эткен чылдарда четче ажыглавайн турган.

Ниитиниң малының баш санын өстүреринге, оон продуктулуун бедиреринге аажок чугула чүүлдериң бирээзи мал ажылында колхозчуларның амыдырал-чурттагазын экижидери болурун барымдаалаан, колхоз бо чылын малчыннар чурттаар үш бажыңны немей тутқан болгаш бүгүле эрги бажыңнарның ханаларын малгаштап, чамдыктарын штукатуралап, чугайлаан болгаш шалаларын будуп, туйбу плиталарны салгылаан. Колхозтуң сүт-бараан фермаларының төптерин электрижиткен.

Колхозтуң ыяш ажар малынга 18.300 центнер сиген, саваң болгаш 27.860 центнер силос белететтингеен. Ол болза бир баш бода малга 21 центнер бөдүүн, 32 центнер шыктыг чемнер болур. Кышкы үеде мал чемнери сөөртүүрүнге хөй күш үндүрбес сорулга-биле тараа саваның фермаларже бүрүү-биле сөөртүп чедирген болгаш ырак черлерде сигенни сөөртүп турар.

Тожунуң агаар-бойдузунуң байдалынга арбай тараа тааржып, эки дүжүүтү берип турарын анализтеп көргеш, күзүн тарыыр көк-тараа тарыырын болгаш 1964 чылда тарылга шөлүн барык-ла бир катап калбартырын колхоз шиитпирлээн. Оон ачызы-биле малдың чем-суурун дыка быжыглааарын колхоз баштаар чери көрүп турар.

Саң-хөө талазы-биле байдалды улам ыңай экижидери-биле аң-өлүк тывыжының күскү, кышкы сезонунда аңнаар 180 ажыг аңчыларны тайгаларже организастыы-биле аътқарып үндүрген.

Колхозтуң саң-хөө талазы-биле байдалын экижидериниң чамдык хемчегларын алганының соонда, колхозчуларга ай санында акша авансызы тыпсыры чурумчаан. Мурнундагы ышкаш ажылдап-даа база ажылдавайн-даа турар колхозчуларга кайы-хамаан чок аванс бээр чорук соксаан. Ам колхозчулар ай санында ажылдаан күш-хүннериниң төлевириниң 80 хуузун акша-биле авансыга ап турар. А ажыл төлевириниң арткан 20 хуузун будуруге планы-биле көрдүнген орулгаларны колхоз күүседиптерге, чыл төнчүзүнде колхозчуларга төлеп бээрин чурумчуткан.

Мындыг хемчегларни чоруткан-ының ачызында колхозчулар боттарының күш-ажылының түңнелдерингe сонуургалдыг апарган болгаш күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыккан. Эткен чылдарда 50—60 колхозчулар ниитиниң ажылынга доктаамал киришпейн турган болза, ам ындыг колхозчулар барык чок болган.

«Май 1» колхоз хожудангай колхозтарның деңнелинден ортумак чергениң, харын-даа мурнакчы ажылагыйларның деңнелинче үнүп болур аргалар бар. Ону чедип алырда, колхозтуң девискээринде кат, мөөгү, тоорук, балык болгаш өске-даа байлактарны ажыглаан, оон аңгыда орулга киирининден эгелээш, бүгү-ле иштики курлавырларны улам четче ажылаары, саң-хөө байдалын улам экижидери эргежок чугула. Чүгле ооң түңнелинде колхоз экономика талазы-биле көдүрүп болур.

С. ИРМА.

Мал чемнеринге немей

«Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырында тракторист Д. Эрес-оол мал чемнерин белеткээринге киржип ажылдаан, 125 тонна ногаан массаны кестирип ажааган турган.

Техниканы ол камныг эдилеп турар. Оон ажылдап турар трактору үрелишкинге таварышпаан. Кывар, чаар материалдар камналгалыг. Мал чеминге хереглээри-биле чаагай өт-сигенниг черни кестирип алыр ажыл ам-даа чоруп турар. Эш Эрес-оол «ДТ-20» деп трактор-биле хүнде 7 гектар өт-сигенниг черлерни кестирер турган 8—9—10 гектарны кестирип турар.

Күзүн, кыжын кыштагларже сигген сөөртүүрүнге ол үргүлчүлеп ажылдаар. Малды хүр кыш ажырар дээш механизатор бодунуң күжүн салып турар.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.
Улуг-Хем район.

СОЛУН УРОК

ДЭЭДИ ЭРТЕМНИГ эмчи Сумуаның, даг инженери Дандар-оолдун, районунда сураглыг саанчы Дыспыктың, аныяк башкы Уйнуктуң болгаш оон-даа өске чаңгыс чер-чурттугларымның кым болу бергенин орус дыл-биле болганчок-ла хөлбаштыр бодай бээр мен. Ол хуулгаазын дылдың дузазы-биле тыва араттарның уруглары дээди-даа, ортумак-даа эртемниң эргинин артап, болбаазыраңгай техниканың чүүдүүрээнче хандыгын, ону шиңгээдип ап турар. Бистиң амыдыралчы дылывыс болу берген ол дыл-биле баштайла өцнүктештирген, ооң хуулгаазын дүлгүүрүн бистиң холувуска тудускан, бир дугааргы орус дыл башкывыс Елена Константиновнаны хүндүткеп чоруур бис. Ооң ийи дыл кырынга чугаалаар болу берген өөреникчилериннен аңаа кым чоргаарланмас, өөрүп четтиргенин кым сөглевейн баар боор.

Е. К. Соколова бодунуң баштайгы сүрээденчиг урогун он тос-ла харлыг, хып дээн аныяк кыс турган өскей хоорайы Шагаан-Арыгның тыва школазында 1943 чылда эгелээн. Оон бээр ам чээрби чыл ашкан. А Елена Константиновна ол-ла школада баштайгы өөреникчилериниң уруг-дарыын өөредип, чаа үениң кижизин кижизидер чаагай херээн уламчылавышаан.

Ооң баштайгы өөреникчилериннен аныяк салгалды кижизидериниң белен эвес оруун башкызы дег, быжыыбиле шилип алганнар кайы хөй. Бетти дээрге-ле, Шагаан-Арыг хоорайда № 2 школаның эге класстар башкылары Бүрүткел, Уйнук болгаш базала ол школаның машиноведение башкызы Шом-оол олар Елена Константиновнаның хөй чылдыг байлак дуржулгазын өөрскип ап турар.

1943 чылда тыва школаларга орус дыл башкыларны амгызындан ыракта-ла берге: ол талазы-биле тодаргай методика ному-даа чок, өөредилге номнары безин чедишпес турган. Ам бо хүннерде-ле харын, орус дылды тыва школаларга башкылаарының методикалары, башкыларның дуржулгазының номнары долу апарган-дыр. Оларның аразында бистиң башкывыстың киржип кылышкан ному база барын демдеглээри өөрүнчүг. А ынчан дээрге, программа-даа, планда-даа дөртен беш минуталыг урокка чагырткан, бир эвес ону барымдаалаар болза — кижизидикчи арынүүр барымдаалавайн, «думчук боралаары» ол апаар дээрзин аныяк башкы удавайн билип каан. А Елена Константиновна дээрге сегирип алганда, сагыш хандыр кылбаан шагда, сеткили ханмас мөзүлүг кижилериниң бөрээзи.

Орус дылды чүгле школага келгеш танып эгелээр турган ынчаардагы ооң өөреникчилериниң сес курлавыры көзүлдүр-ле эвээш чорук, дуржулгазы эвээш-даа бол, ооң дескелчок сеткил-сагыжын амыратпас апарган.

— Амгы үениң школачыларының сес курлавырын, ада-иелери болгаш акы-дүңмалары, силерге деннээрге сыр өске-дир. Силериң үе-чергеңерни орус дылга өөредири болардан канчап-даа берге турган — деп, Елена Константиновнаның ам чугаалап олурары чөп.

Башкылал ажылы бир-ле дугаарында бот идепкейлиг, чогаадыкчы өзүбиле ажылдаары деп, Елена Константиновна ынчан безин биле берген. Чогум-на ынчангаш ооң ынчаардагы бодунуң тыпкан аргазы: дылды практика кырынга, амыдыралга ажыглап өөредири — бо хүннериниң практиказынга дүгжүп турары тавырылга эвес. Ол арга дээрге — чүгле орус дылдың грамматиказынга дүрүмнер өөредири, номчулга кичээлдери чорудары-биле кызыгаарлаттынмайн, өөреникчилерни бот-боттарының аразында чугаалажырынга чанчыктырары, база тыва дылдың онзагай чүүлдерин орус дыл урогунга ажыглап, ийи дылды холбаштырары болган. Бодунуң ол аргазын башкы Соколова бо хүннерге чедир чедиишкиниг ажыглап турар.

1945 ЧЫЛ. Ынчан бис Шагаан-Арыг тыва ортумак школаның бешки клазынга өөренип киргеннис. Бистиң Б «Б» класска Елена Константиновна орус дыл башкылавышаан, клазывыстың удуртукчу башкызы турган. Кижизиттирикчилериннен негелдези шынгыы болурга, башкывысты ынчан бис «кадыг-ширин» кижиге санап турган бис. Онаалга күүсетпээн ийикпе дүрүм билип албаан кижилер ооң кичээлинче кел чыткан дүжүү-даа чок турган — башкы дөмей-ле уроктан үндүрүптер. Ооң соонда пионер, комсомол организацияларынга азы башкылар чөвүлелинге ол өөреникчи хемчег алзыындан чайлавас...

Ынчалза-даа башкывыстың характерин бис ооң чаагай сеткил-сагыжынга будап турганывыс ол болган. Бир-ле катап школа чанынга ойнап турувуста Елена Константиновна бисти кый дээн. Чеде бердивис. Аккөк характарын хүлүмзүртү көрүп алгаш, чинге үнү-биле уроктарга ышкаш дүрген эвес, таваар чугаалап үндү:

— Орус, тыва өөрүнер-биле орустажып чугаалашкан чоруурлар бола көөр-дүр мен. Ону дээш мен силерге «Четтирдим!» дээр бодаан мен—дээш, хүлүмзүрүй-дүр, бис база-ла хөглүг хөөн кирип келген бис.— Ынчалза-даа силериниң ажылап чоруур сөстериңерде шын эвес, бижиири-ле олчаан кылдыр ажыглап чоруур сөстериңер хөй-дүр. Чугаалаары-биле бижиири ийи ангы сөстер орус дылда кайы хөй. «Что» кылдыр бижиир, а адаарда — «што» дээр ийик бис чоп. А силериниң аранарда «үжели» деп, ол сөстү четче чугаалавас кижилер бар-дыр.

Башкывыс ук сөстү бистиң чамдыывыстың адаары-ла олчаан кылдыр өттүнерге, каткывыс келе берди.

— Чүге каттыржыр силер. Мен чижек чугаалап тур мен, а ол аян сөзүн шын адаптар кижи кымыл, че?— дээш, бистиң шуптувусче эргий көрдү.

— **Неужели** — деп ийи-үш хире кижи аастааш дужурдувус.

— Ол шын-дыр. А силер дээрге артында-ла «ү»-биле эгелеп алгаш чугаалаар-дыр силер, а орус дылда «ү» деп ажык үн бар эвес...

Башкывыс бистиң-биле ынчаар, уроктардан дашкаар беседалажырынга дыка ынак. Ындыг кыска эдиглер, чамдыкта дорт дээштиг — бүдүн беседалар бистериниң уроктарга билип ап турган чүүлдеривистен-даа үнелиг болгулаар турган.

БАШКЫ КИЖИНИҢ берип турган урогунга өске өөрүүнүң олуржуп, мергежил солчуруун — ажык урок дээр. Орта демги башкы аргамергежилин шыдаар шаа-биле делгээр чүве болганда, ындыг уроктарга ол кызып белеткенир, а анаа олуржурлар оон элээн хөйну боттарынга шиңгээдир болгай. Ынчаарга бо урок, өске кижи олуржуп турза-даа, Елена Константиновнаның чээрби чыл дургузунда хүн бүрү чорудуп келгени дег, анаа-ла ажык эвес урок болган чүве.

Коңга кыңгырт дээри билек, кожавыста класс өрээлинде ийиги классчылар парталар артында олургулапканы, кезек када даштыгаиштигээ шиигайнын турган шимээнниң чиде хона бергенинден билип кагдывыс.

— Башкыладып-даа, башкылапдаа чораан болганында, мээн ажылым-биле таныжыксазында, урокка барып олуржур сен бе? Хөөрежир чайым база чок, бөгүн дөрт уроктуг мен — деп, Елена Константиновна, чай чогунга буруузунган хевирлиг, чугаалай-дыр. Ооң бо чылын башкылап турары Шагаан-Арыг № 2 школазының 2—3—4 класстарының бирээзи, ийиги класстың урогунче базыптывыс.

Дазыр кара, сарыгымаар, бир дескі чүве ышкаш көстүр башчыгаштарлыг бичии уруглар тура халчып келгеш, бистиң-биле мендилештилер. Елена Константиновнаның эжиктен башкы столунга чедир туфельдериниң токулады дагжап четкениннен эгелээш чиңгежек үнү-биле «олуруңар» дээни-даа, өөреникчилерин четчелей, одуруглар аайы-биле көре каапканынга чедир — кезээде таныш, төрел ышкаш сагындырды. Эвээш эвес чылдар эртсе-даа, ооң аныяк, шимченгир энергиязы, бодунуң кижизидикчилериниң кошкак болгаш эки талаларын билири ол-ла хевээр арткан болду. Ооң кызыл-кызыл долбаннар ында-мында көзүлгүлээр ак арнында дөртен харның бүдүү безин тырышкактары ам-даа көзүлбес.

Номчулга урогун ийиги класска өөредилге чылының эгезинде эрттирери ындыг-ла белен эвес: ийиги классчылар дээрге — дүүнгү бирги классчылар дээрзи ынчан базым бүрүзүнде билдинип турганзыг болур. Оон ынай уруглар чайгы хөглүг дыштанылгага база «элээн алзыпкан» болгулаар. Дуржулгазы эвээш башкы чогум-на борта будалы берип болур. Өөреникчилериниң кошкактары үжүглеп-үжүглеп номчуп олурда-ла санныг минуталар эрте бээр, а шыырактары — өөрүн мурнай номчуй каавыткаш, доора тенектенин, номчаанының утказын билбейн баар, башкы аңаа албаакаш, уроктуң кол сорулгазын чедип ап шыдавас.

А Елена Константиновнаның ийиги классчыларындан ол уроктуң дургузунда өскээр көрүп, кыймыш кынныр безин чайлыг кижи чок болган. Дескел чокка шыпыранайнын бар чыткан өөреникчини ол черле чандыр көрбес: «Мурнуку одуругуң оолдары эрес-ле-дир ам! Дыка-ла эки чүүлдеп олурлар, а ортаакы одуругда Вита суглар шимчеп олурлар, өөрүүнер-биле кады ажылдавайн-дыр силер!» деп, сагындыра тыртып каар. Чок болза, уруглар үр олурупканын чайжок кадында сакты хонуп келгеш, уругларны гимнастады кааптар. Ол мергежилгелерге оларның чанчыкканы кайгамчык, чүгле ол урокка безин үш удаа ындыг сула шимчээшкиннерни ол кылдырты.

— Онаалга чүү ийик, кым чугаалаарыл?—Дораан-на барык бүдүн класс холун көдүрген.— «Мен-мен» деп баарга таан-даа хөөнүм чок, анаа-ла холун көдүрер херек. Че, Санчы Серёжа чугаалап көрем — деп, башкы чугаалай-дыр.

— «Эрес-дидим чорук» деп чугааны номчуур — дээш, Серёжа бажының дугун бижиргексеп суйбай тудуп каан.

— Сээн «отважный» деп сөстү номчуурүңү шын эвес-тир. «т»-ни «д» кылдыр, «ж»-ны — «ш» ышкаш чугаалаар-дыр сен.—Башкының ол эдиин кичээнгейлиг дыңнап олурган уруглар, чазыгны эдерин күзеп, хөлүн база катап көдүргеннер. Элээн каш өөреникчиге катап-катап ол сөстү ададып турган, башкы сорулгазын чедип апкан.

— Оюн Вася биске ол рассказты дыңналдыр номчуп бээр, а өскелери эдерти көрүп, ооң чазыын эдер— Вася олура номчуп эгелээн, а башкы ол аразында ынаар кулак салбышаан, өөреникчилерин кезий кылаштап турган:— «**едрун**» дээрге кайын боор, Вася? Ол сес берге сес болганда, самбырага бижип турган, сайгарзывысса дээре боор. Вася, сен амдыызында олуруп ал. Лапчаа Саша ол сөстү барып бижизин. Саша, ону тывалап чүү дээрил?— деп, Елена Константиновна тывалап айтыра-дыр.

— «Хенертен» дээр.

— Шын-дыр. Ам бижи че...

Дараазында ол рассказты ийи-үш хире өөреникчи самбыра мурнунга чеде бергеш, бодунуң сөзү-биле чугаалааннар, каптаашкын ооң-биле доозулган. Башкы шагынче будуу көре каапкаш, уроктуң чаа темазын тайылбырлап кирипкен. Ону база-ла өөреникчилериң бот ажылын колдадып чоруткан.

— «**Дузалакчы**» деп орустаптар кижи бар бе?... «**Помощник**» шын-на, харын. А башкыныц айтырыынга холун көдүрүп харыылаар болгай. Бөгүн бис, ада-иезинге дузалажып турар бир бичии эрес уругнуң дугайында номчуп көрээли. Дузалакчы хөрээжен уругну орустап «**помощница**» дээр. Ону адап өөрепип алыды — дээрге, уруглар чаржалажып, адап эгеледи.— Ам номчуп киреривис мурнунда. силериниң боттарыңар, ада-иелериңерге, акылар-угбаларыңарга канчаар дузалажып турарыңарны менээ чугаалап берицерем? Кым эгелээрил, че?

Башкының айтырыынга элээн кап өөреникчи орустап илдик чокка харыылаан. Дыл урогун бичии школачыларны долгандыр турар амыдыралбиле сырый холбаарының үлегери элдур.

45 минута дүргүзүнде ийиги классчылар эрес-дидим ооп-биле таныжып, ону дөөксээнин илередип, эрес дузалакчылар болуп өзерин башкызынга аазап, сес курлавырын байыдып ап — хөй ажылдарны кылганнар. Елена Константиновнаның мергежилиниң 20 чыл мурнундагы-ла чажыттары бо бөдүүн урокка безин бо-ла көстүүлеп келир болду...

Күш-ажылчы ийи медальдың эдилекчизи, улус чырыдышкынының шылгаракчызы, республиканың дуржулгалыг башкыларының бирээзи — Елена Константиновна Соколова сиңерниң аранарда ынчаар ажылдап, чурттап турар, эштер башкылар.

О. НАМЧЫЛАК.
Шагаан-Арыг — Кызыл.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП, ДАМЧЫДЫП ТУР

Нефть дамчыдылгазының совет болгаш польша участоктары тудушкан

ВАРШАВА. СЭТА-ның корр. В. Кузнецовтуң дамчыдып турары болза: «Найырал» деп нефть дамчыдылгазының тудугжулары улуг күш-ажылчы тиилелгени байырлап турарлар. Польша-совет кызыгаарга, Токары суурнуң районунга совет-польша дүнзаалакчылар нефть дамчыдылгазының шугумунга сөөлгү улаашкынны кылган. Ынчангаш бодунуң эгезин Волганың эриктеринден алган ооң совет участогу польша болгаш немец участоктарбиле тудушкан.

Польшаның химия үлетпүрүүнү министрининг «Найырал» нефть дамчыдылгазының тудуунуң талазыбиле төлөөлекчизи Юлиан Малиняктың СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнатканы болза: ам нефть дамчыдылгазының кан хоолайларын 70 атмосфера базыышкыныг суг-биле долдуруп турар. Шенелде чедиишкинниг эртип турар. Эптелге ажылдары дооступ турар, контроль-шенелде приборларының ажылын хынап көрүп турар. Улуг Октябрьның бүдүүзүнде совет, нефть польша-совет кызыгаарны таварты эртер, а ноябрьның төнчүзүнде — Плоцкиде нефть-химия комбинадынга кирер. Декабрьның ортанда нефть Одерге чедер. Ынчангаш бот-бодунга Экономиктиг Дузалаҗылга чөвүделиниң кежигүннери чурттарның улуг тудуу удавас бүрүнү-биле ажыглалга кирер болгаш социализм чурттарының экономиктиг хөгжүлдезинге бараан болур апаар.

Угаан-сарыылдың болгаш чаагай тура-соруктуң дуржулгазы дээш

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүделиниң даргазы В. Ульбрихт Берлинде электроаппаратура заводунга болган митингиге чүве чугаалааш, Герман Демократтыг Республиканың ГФР-биле база Барыын Берлин-биле харылзааларынга доктааган.

Барыын Германияда угаан-сарыылдың күштери, Германияның тайбың келир үезинче чүткүп турар күштер тиилээр боор деп ынчангаш бистер хөй-хөй чылдарны дургузунда кызыгаарны ажык тургузуп келген бис деп, В. Ульбрихт демдеглээн. Ынчалза-даа ГФР-де шиитпирлиг туруштарны милитаристер болгаш адаан-өжөөнчилер эзелеп алган, ГДР-биле ажык кызыгаарны боттарының соруулаларынга ажыглап турганнар. Ындыг болган төлөде, Берлинде кызыгаарның дээп болбас чоруун хандырары онза ужур-дузалыг болу берген. Гитлержи генералдар Бранденбург хаалгазын таварты бистиң найысылалывысче базып кирип турзун деп күзеп турган барыын-герман милитаристерниң планы ооң-биле бойлап дүшкен.

Харылзааларны чогумчалыг болдурарының дугайында, угаан-сарыылдың болгаш чаагай тура-соруктуң дугуржулгазын ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң чазактарының аразынга чарарының дугайында бистиң партиявыстың, чазаавыстың болгаш национал фронтунуң саналы угаан-сарыыллыг дугуржулгаларга бистерниң белеңивисти хөрөчилеп турардыр деп, В. Ульбрихт медеглээн.

В. Ульбрихтиң демдеглээни-биле алырга, төвүнде Барыын Берлин туруп турар күрүненин чазаа-биле бот-бодун билчир чорукту тургузарынче барыын-берлин сенаттың оралдажырын барыын берлинчилерниң эрге-ажыктары негеп турар. Барыын Берлинниң ниитилел тургузуунга ГДР-ниң чазааның холгаарлаар бодавайн турары билдингир болгай. Бир эвес Боннда тергиидеп турар бөлүктериниң милитаристи болгаш адаан-өжөөнчи чүткүлдериниң Барыын Берлин хамаарышпас болур болза, чүгле ынчан Барыын Берлин тайбың чурттап болур. Ол болза ГФР-биле азы өске-даа барыын талакы күрүнелер-биле Барыын Берлинниң экономиктиг харылзаалары кызырлыр ужурлуг дээни ол эвес-тир. Ынчалза-даа ол болза Барыын Берлинден ГДР-ге удур чорудуп турар соок дайынның хемчеглерин соксаткан турар ужурлуг дээни ол-дур.

АЛЖИР - МАРОККО ЧӨРҮЛДЭЭ

Сахараның барыын талазын таварып эрткен кызыгаар дугайында айтырыгның талазы-биле Марокконуң болгаш Алжирниң аразында туруп келген чөрүлдээлер сөөлгү хүннерде чидигленген болгаш шуут чепсектиг чөрүлдээ апарган. Октябрь 14-те эртенгинин 5 шакта Марокконуң 4 мун кижи чедир санныг шериглери артиллерияга болгаш танкыларга деткидип алгаш, Колон-Бешардан элээн мурнуу-барыын талаже турар алжир кызыгаар черлерже—Хасси-Бейдаже болгаш Тинджубче хенертен халдаан. Кызыгаарга бичии сегиржип алыышкын удатпаанда-ла чепсектиг улуг чөрүлдээ болуп, ийи таланың хөй санныг шериглерин ол чөрүлдээже киир тырткан. Дайын чорудулгалары болуп турар черлерде Алжир Республиканың национал камгалал министри Хуари Бумедьен биле Марокконуң национал камгалал министри Махджуби Ахардан олар чоруп турарлар. Кайы-даа тала немелле күштерни далаш-биле келдирип ап турар.

Францияның «Эко» солунунуң дыңнадып турарын өзугаар алырга, маргылдаалыг кызыгаар девискээрлерже Марокконуң тырттылчак чоруу кажан-бир шагда ол черлер Марокко империяның составынга кирип турган дээрзинге үндезиленип турзун. Марокко-алжир кызыгаар айтырыгларынга хамаарыштыр чүрт чуруктары бот-бодунга удурланышкак болуп турар деп бо солун демдеглээн. Ол районда кызыгаар кажан-да таарыштыртынмаан болгаш француз колониалдыг эрге-чагыргалар оны ылавылаарын-даа күзевээн. Ам дайын чорудулгалары чоруп турар районнар сөөлгү үеде Алжирниң составынга кирип турган болгаш Сонгу Африкага француз колониалдыг тергиидели чок кылганының соонда Алжир Республиканың чарылбас кезээ болу бергени чаагаар-ла билдингир.

Кызыгаарлар дугайында айтырыг сөөлгү чылларда хамаарышпас чорукту алган хөй-хөй күрүнелерге хүннүң чугула айтырыы болуп турар. Колониязырак улуг күрүнелериниң аразынга Африканы үлежип турарының үезинде кызыгаарларны төөгүлүг, экономиктиг болгаш өскедаа онзагай үүлдерни барымдаалавайн, кара-тура-биле демдектеп турган. Африканың чамдык күрүнелериниң аразынга кызыгаарлар дугайында айтырыгның талазы-биле чөрүлдээлер болдунуп чадавазын баш бурунгаар көргеш, Африка күрүнелериниң болгаш чазактарының баштыңнарының Аддис-Абебага болган конференциязының киржикчилери чүрт бүрүзүнүң бот-эргезин болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турар чоруун хүндүлеп көөрүн хүлээнип турарын «Африканың чангыс эвли организастаарының хартиязы» деп боттарының хүлээп алган үүлүнге шиитпирлии-биле чарлаарын эргежок чугула деп көргеннер. Күш дөгээр чорукту черле болдурбайн, маргылдааларны чугаалажып, чөпшээрежип, эптежип азы арбитраждап турган, тайбың арга-биле шиитпирлеп таарыштырарының принцивин шынгыы сагыырын база конференцияның киржикчилери хүлээнгеннер.

Алжир-марокко кызыгаарда сөөлгү болуушкуннарның дугайын тайылбырлап биживишаан, чамдык даштыкы солуннар маргылдаалыг черлерже Рабаттың чүткүлү ол черлерде бойдус байлактары-биле сырый холбаалыг деп бодалды чугаалап турар. Нефтилиг черлер мырыңай Атлас дагларның эдектеринге чедир шөйлүп чорутканы черле чадап чок. Сахарадан нефтиниң кайгамчык хөй курлавырлары тывылган болгаш даштыкы компаниялар ол курлавырларны ам безин коммерлиг өзу-биле мөлчүп ап турар болгай. Оон ангыда, Марокконуң кызыгаарындан мырыңай ырак эвесте Тиндуф районунда демир рудазының эң байлак черлери чыдар болгаш марганец, кобальт, алдын, даг-дүгү ышкаш шак ындыг үнелиг минералдар база оортан тывылган. Марокконуң «Улусчу күштериниң национал эвилели» дээр оппозистиг партиязының баштыңы Махди Бен Барка Алжир-биле чөрүлдээре марокко чагырыкчы бөлүктериниң туруш-бодалы Тиндуфтуң демир рудаларынга чилбизин хайныгын турар даштыкы монополияларның эргеажыктары-биле тодаргайлаттынып турар деп ливан парлалгага медеглелинге онзалап демдеглээн.

Ынчалзажок, даштыкы хайгааракчыларның бодал-оналы-биле алырга, Марокконуң болгаш Алжирниң аразынга амгы чөрүлдээниң тыптып келиринге эң чугула рольдуг болган база бир үүл бар. Үүл дээрге, Бен Белланың депшилгелиг хемчеглерабиле болгаш Алжир Республиканың быжыгыышкыны-биле холбаштыр Марокконуң чагырыкчы бөлүктериниң каразымышкыннары болгаш дүвүрээзини улам-на күштелип келген. Марокко-алжир кызыгаар чөрүлдээзи дээрге, хамыктың мурнунда Барыын чүкке улам-на оргалаттынып турар монархияның Марокко улус массаларга улам-на хандыдыкчы күш болуп бар чыдар революция-биле мессидженишкини болуп турар деп Парижтиң «Пари-пресс-энтрансижан» солуну бижээн. Оон ынай үтпаза чогуур кижи бар—ол дээрге генерал Франко-дур деп бо солун айыткан. Хаанныг Марокконуң болгаш франкочу Испанияның аразында харылзаа байдалдар сөөлгү үеде дыка эжижээн. Хайныгып чыдар революсчу Алжир дугайты боданып, бот-бодувсче көрүнчүп, боттарыбыстың эрге-ажыктарывыска таарышкы дег эптиг зонаны Барыын Сахарага тургузуп алзывысса дээре эвес ийнеп деп, генерал Франко биле Хасан хаан санап турарлар.

Марокконуң девискээринде америк шериг-агаар баазаларының бары, Сонгу Африкаже француз сан-хөө болгаш үлетпүр бөлүктериниң улуг сонуургалдыы, делегейниң ол черишге боттарының салдарын катап тургузуп алыр дээр колонизаторларның чүткүлү—ол бүгү дээрге марокко-алжир кызыгаарда дайынныг чөрүлдээге мырыңай шуут хамаарылгалыг.

«Шынын алырга, кызыгаарлар дугайында айтырыг үүгле чагдыныышкын болуп турар-дыр. Марокконуң хаанныг өзу-чурумунуң база чурттуң иштинде болгаш даштында ону деткип турар кижилериниң алыс соруулгазы үүл дээрге, революсчу Алжирни, ооң аграр реформазын, национализастаашкын талазы-биле ооң хемчеглерин, ооң социалистиг угланыышкынын узуткап чок кылыры болуп турар-дыр. Социалистиг чангыс-даа революция империалистиг халдаашкын чокка болуп көрбээн. Ынчангаш дайын чорудулгаларының районунче Марокко шериг кезектерин дажыглаарынга америк ужудукчуларның киржип турганы таварылга эвес-тир»—деп, Алжирниң депшилгелиг «Аль же Репюбликэн» солуну бижээн.

Алжир Республикага удур марокко халдаашкын, эгелээриниң мурнунда Бен Белланың чазаанга удур Кабилияга реаксылыг күштериниң дырбаңнажып үнгени база таварылга эвес. Аит, Ахмед, Моханд Уэль-Хадж болгаш «Социалистиг күштериниң эвилели» дижир үүвениң өске-даа удуртукчулары Алжир революцияның даштыкы дайынныары-биле сырый харылзаалыг хөделип турган хире.

Кызыгаар чөрүлдээзи тыптып келири билек-ле, алжир чазак ону Марокко-биле тайбың арга-хемчеглерге ажыглап, таарыштыр шиитпирлээрин кызыткан. II Хасан хаанның болгаш оон сайыттарының амгы үеде туруп турары Марракешке президент Бен Белланың төлөөлеттиргени—Мохаммед Язид биле майор Слимач чеде берген. Ынчалза-даа болган чугаалажыышкыннар түңнелдер чок болган. Алжир төлөөлер октябрь 17-де Марракештен Алжирге чанып келгеннер.

Марокко чагырыкчы бөлүктериниң доюлдуруп үндүрген агрессчи үүлгедиглери база ол чөрүлдээни революсчу Алжирге удур ажыглаар дээр империалистиг күштериниң чүткүлү бүгү алжир улустуң киленнээшкинин хайныктырып үндүрген. Алжир хоорайга октябрь 15-те болган 200 мун кижи киржикчилиг митингиге Бен Белла реаксылыг идегеттериниң болгаш империализмниң агентилериниң чимзениишкиннерин шаанга киир каргап килеңневишаан, революцияның чаалап алыышкыннарын камгалаар дээш сырый каттыжарынче алжир улусту кыйгырган. Мурнунда шериг албанныг чораанларны мобилизастаар дугайын митингиниң бүгү киржикчилериниң бир эп-сеткилдиг чүүлдүгүнүүшкүнү-биле Бен Белла чарлаан. «Боо-чепсекти тудуп алырынга белен болурунче база хамаарышкан префектураларынче болгаш супрефектураларынче бөгүнден-не чоруп өгелээринче бүгү шериг албанныларны, шериг албаныг эрткен бүгү кижилерни, дайынныг мурнудагы бүгү киржикчилерин, боо чүктеп шыдаар бүгү эр кижилерни кыйгырып тур мен»—деп, президент чугаалаан.

Ынчангаш мобилизация чарлааныының соонда, дараазындагы хүнде-ле Алжирниң келдириишкин албан черлеринге муң-мун эки-турачылар чыглып келген. Шериглер четчеләр черлерже баар дээн бөлүк-бөлүк шериг албанныглар олуртуп алган чүүк машиналарының колонналары алжир найысылалдың кудумчуларын таварты шуужуп эртип турар. Патриотчу көдүрлүүшкүннүң чалгыы алжир чоннуң бүгү кезектерин хаара туткан. Ам бүгү чуртта болуп турар митингилерге чон болза чазакты бүрүн деткип турарының дугайын медеглеп, агрессорларга болгаш оларның империалистиг күткүкчүлериниге өлүмнүг ойтур согуушкунну бээр деп быжыг шиитпирлиг чоруунуң дугайын чугаалап турарлар.

А. СТУПАК.
(СЭТА).

И. Броз Титонуң Вашингтонга аян-чоруу

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Югославияның президентизи И. Броз Титонуң Вашингтонга бир хүнде кылган албанның аян-чоруу доозулган. Президент Тито АҚШ-тың президентизи Дж. Кеннеди-биле ужурашкан соонда Ак бажың америк-югослав кады кылган дыңнадыгны парлап үндүрген. Бо аян-чорук болза «делегей байдалыга-даа, ол ышкаш Каттышкан Штаттар биле Югославияның аразында харылзааларга-даа хамаарышкан элээн хөй чугула айтырыгларның талазы-биле үзел-бодалдарны ажыктыг солужарынга арганы өй-шаанда берген» деп, ол дыңнадыгда демдеглеп турар.

«Президент Кеннеди биле президент Тито болза агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг шенелделерни хоруур дугайында Керээ делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга баштайгы чугула базым болган дээрзинге чөпшээрешкен. Боттарының салыышкынын киреринге чүткүлдүг бүгү күрүнелериниң талазындан шиитпирлиг күжениишкиннери болгаш деткимчези бар турда, дайынның айылын эвээжедиринге болгаш бүгү делегейде тайбыңга үндезиннери хандырарынга улам ыңайгы депшилгени чедип ап болур деп түңнелди олар кылган» дээрзин дыңнадыгда оон ыңай чугаалап турар.

Ак бажыңга ужуражыышкын доозулган соонда, корреспондентилериниң айтырыларынга харылавышаан, Титонуң медеглээни болза, президент Кеннедини Югославияга келзин деп чалаан мен, Кеннеди ол чалалганы хүлээп алган.

Президент И. Тито Вашингтондан ужудуп үнүпкен. Ол Каттышкан Штаттарны кезилдир аян-чорук кылыр.

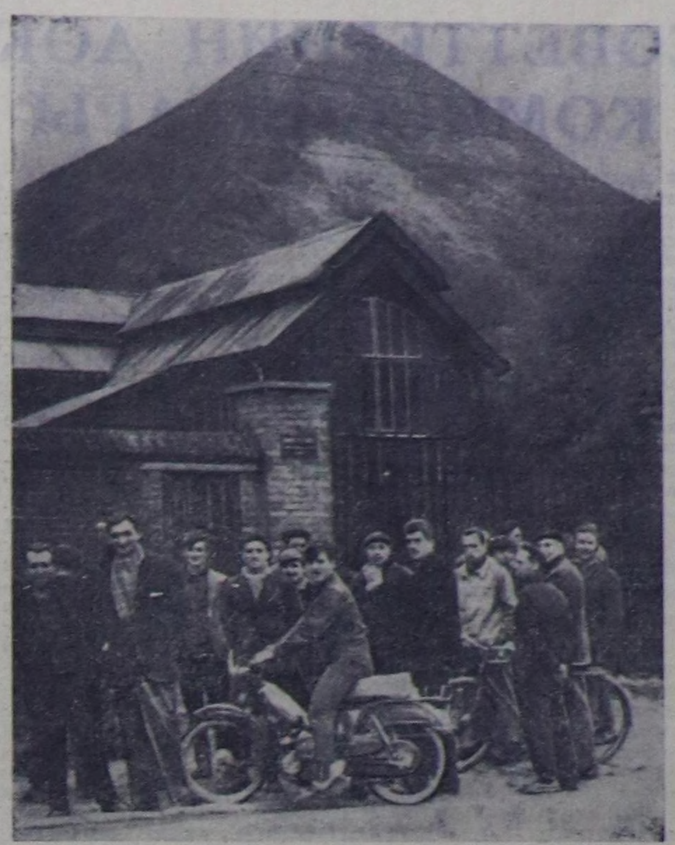

Франция. Па-де-Кале департаментиде «Труа-де-Вермель» деп шахтаның 150 ажыг дажылары каш-каш хонуктарны шахтага эрттирип келген. Үш чүс чыгам шахтёрлар дашкаар туруп, чер иштинде ажыл соксадыышкынының киржикчилериниң хандырылгазын хайгаарап турар. Шахтаны хаар бодап турар чазактың хемчеглеринге өдүр дажылар демисежип турар.
ЧУРУКТА: шахтаже кирер эжикте чыскаалганнар.

Телфото Юманите — СЭТА-ныы.

А. Хьюм—Великобританияның премьер-министри

(Намдар тайылбыр)

Лорд Александр Фредерик Дуглас Хьюм 1903 чылда бай өг-бүлеге төрүттүнген. Итон колледже өөренип, эртемни чедип алган. 1931 чылда консерваторларның партиязындан парламентиге Мурнуу Ланарк округтан сонгуттурган. Ол чылдан эгелээш Хьюм янзы-бүрү министерстволарга харыысалгалыг албан-дужаалдарга ажылдап келген.

1937 чылда Хьюм «аныяктарның империя лигазының» («аныяк консерваторларның лигазының» организациязының) даргазынга сонгуттурган. Бажан Чемберлен премьер-министр болганда, 1937 чылдың майда, Хьюм премьер-министриниң хуудa парламент секретарының албанынга кирген.

1945 чылда даштыкы херектер министерствозунуң парламент секретарының оралакчызы болган.

1951 чылдан бээр лордтар палатазының кежигүнү. Черчилльдиң үзааның үезинде 1951 чылдан 1955 чылга чедир Хьюм Шотландияның херектериниң талазы-биле күрүне министри турган. 1955 чылдан 1960 чылга чедир—нациялар дем каттыштырылгазының херектериниң талазы-биле министр. Лордтар палатазының удуртукчузунуң оралакчызынга (1956—1957 чылдар), лордтар палатазының удуртукчузунга болгаш лордтун—чөвүделиниң даргазынга (1957 — 1960 чылдар) ажылдап чораан.

1960 чылдың июльдан эгелээш, сөөлгү үеге чедир даштыкы херектер министриниң албан-дужаалынга турган.

Бо чылдың август 5-те Великобританияның чазаанның өмүнээзинден Москвага лорд Хьюм агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиг шенелделерин хоруур дугайында Керээге ат салган.

Премьер-министриниң албан-дужаалынга томуйлаттырганы-биле холбаштыр лорд Хьюмну сэр Александр Дуглас Хьюм деп албан өзүзү-биле адаар апаар-дыр.

Карьялайненниң албандан дүжер дээнин хүлээвээн

ХЕЛЬСИНКИ. СЭТА-ның корреспондентизи Д. Ершовтуң дамчыдып турары болза:

Чаа чазакты тургузар дугайында айтырыгның талазы-биле үр үеде түңнел чок болуп келген чугаалажыышкыннарны президент У. Кекконен соксаткан. Ажыл-чорудулгазын үргүлчүлээрин А. Карьялайненниң амгы чазаанга президент дааскан. Чаа чазак дугайында чугаалажыышкыннарга киржиринден ойталаар деп шиитпирни Социал-демократтыг эвилелдиң төлөөлекчилери үндүрген соонда дораан-на президент ол шиитпирни хүлээп алган. Мынчангаш эрги үндезинге коалисчи чазакты тургузар дугайында чугаалажыышкыннар шуут мунгаш байдалга таварышканы ол.

Албандан дүжер дугайында бодунуң медеглелин күш чок болдурарын чазактың хуралынга эрецгей өзү-биле шиитпирлээр боор деп турар.

А. Карьялайненниң чазаа болза Финляндияның профэвилелдериниң төп каттыжыышкынындан үш министрлериниң чазактың составындан үнгени-биле холбаштыр албандан дүжериниң медеглелин август 30-де кылган турган. Чер ажылдыгларның орудгаларын чем продуктуларга өртектерни улгаттырарының күселибиле өстүрер дээн чазактың шиитпиринге удурланып турарын ол министрлер ынчаарда медеглээн.

Финляндияның профэвилелдериниң төп каттыжыышкыны бодунуң үш министрлериниң албандан дүжүкенин бадыткаан. Мынчангаш Карьялайненнин чазаа ам дээрезинде бодунуң ажыл-чорудулгазын үш министрлер чокка үргүлчүлээр деп турар.

ТҮҢНЕЛ ОЮНГА ОЙНААР ЭРГЕ ДЭЭШ

КУБОК ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ ДООЗУЛГАН

Бут бөмбүүнүң талазы-биле республиканың кубогу дээш ийи дугаар чартык түңнелге Кызылдың «Совет Тываның беш чылы» стадионга «Динамо» биле тудугжулар командалары эрткен пятницада таварышкан.

Динамочулар баштай-ла бурунгаарлап эгелээн. Олар тудугжуларның оң талакы камгалалының кошкак черин ажыглап, он минута чедип чорда Юрий Рощин бөмбүктү киир тепкен. Элээн каш минута эртип чорда бөмбүктү ийи удаа Рощин база-ла киирген. Ынчангаш оюнуң баштайгы чартыы 2:0 санныг, «Динамо» командазының тиилелгези-биле чапсарлаан.

Оюнуң ийиги чартыында тудугжулар боттарының кошкак талазынче күжүн мөөнеп, динамочу халдакчы Юрий Рощинге удур эки камгалакчыны быжыглаанындан оюнуң байдалы элээн өскерлип, дидими-биле бурунгаарлап эгелээннер. Оларның шак ындыг бурунгаарлаашкыны халас болбаан. Оюн мынчаар душкүүрлүг апарган үеде динамочуларның хөй кезии камгалалче кирген. Оюнга тудугжулар командазындан Геннадий Кузнецов саны ажыткан.

Барык-ла оюнуң чартыынга чедир динамочулар камгалалче шилчип, бурунгаарлаашкыны чедиишкин чок болуп келген. Тудугжулар ол хире эки бурунгаарлап тургаш, бөмбүктү каш катап хаалгага чоокшуладып келгеш, киирип ап болур аргаларын эрттиргилээннер. Ынчангаш «Динамо» командазының ойнакчылары сөөлгү минуталарда үшкү бөмбүктү киирип, 3:1 санга тудугжуларны тиилээш, түңнел оюнга пассажирлер АТК-ның бирги командазы-биле ойнаар эргени чаалап алган.

КУБОК «ДИНАМОДА»

Бут бөмбүүнүң талазы-биле республиканың кубогу дээш түңнел оюн пассажирлер АТК-зының бирги командазы-биле «Динамо» командазының аразынга эрткен дыштаныр хүнде болган.

Динамочулар оюн эгелээри-биле бурунгаарлап, бодунуң удурланыкчызының хаалгазындан үргүлчү ыравайн келгеш, 20 ажыг минута эртип чорда бөмбүктү киир теп, санны ажытканнар. Ылаңгыя «Динамо» командазының халдакчызы Юрий Рощинни мактавас арга чох, ол республиканың кубогу дээш ойнаашкыннар үезинде онза рольду ойнап, командазын тиилелгеден тиилелгеге чедирип келген. Командалар сан киирип алыр дээш дыка-ла ораллашканнар. Ынчалза-даа кандыг-даа өскерлиишкин болбайн, сан 1:0 хевээр арткан.

Түңнел оюнга тиилээн «Динамо» командазынга бут бөмбүүнүң талазы-биле республиканың шилчип чоруур кубогун тывыспышаан, спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының эвилелиниң республика чөвүделинден бирги чергениң диплому-биле шаңнаан, а команданың ойнакчыларына мактал бижиктерни тывыскылаан.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Чурукта: Республиканың кубогу дээш бут бөмбүүнүң маргылдаазының тиилекчизи «Динамо» командазының составы. Команданың капитаны Тресвянников (оң талазында артыкы одуругда) кубокту тудуп алган тур.

Фото П. ГОЛЬЦОВТУУ.

Олар амыдыралда бистиң-биле

Улуг-Хем районга караа көзүлбестерниң, биче көөрлериниң район эге организациязы тургустунгандан бээр ам 4 чыл чедип турар. Организация ай санында бюрозун чыылдырып, кежигүннериниң, амыдыралчуртталгазының айтырыгларын, хомудал-билдириишкиннерин сайгарып чамдык ажылдарны кылып келген.

Тускай көрдүнген смета өзугаар, акша-хөрөнгүни чарыгдап, кежигүннериниң оран-суурун септеп, садарынга чаңгыс үениң дузаламчызын көргүзүп келген. Чүгле эрткен чылын безин ындыг дузаламчыны 18 кижи алган болуп турар. Чижээ, Көк-Чыраа суурда ниитиледдиң кежигүнү Тулуш Токпайга организация бажың садып алырынга дузаламаан. Ол ышкаш Чаа-Хөлде Артем Шойдакпанга радиоприёмникти садып берген. А чамдык кижилериниң бажыңнарында радио точкаларын тургустуруп берген.

Бо чылын Үш-Белдир курортка ниитиледдиң шугумундан Степан Бүлчүн халас путёвка-биле дыштанып чораан. Организация кежигүннериниң ургларындан 2 кижи Кызылдың, 1 кижи Чадаананың пионер лагерьлеринге дыштангызаннар.

Ниитиледдиң кежигүннериниң өөредилгезин организастаары-биле чамдык ажылдар кылдынган. Арыг-Үзүүнде Федор Изметьев бот-өөредилге-биле номчуур, бижиир кылдыр өөренип алган. Аңаа организациядан тускай приборну берген.

Караа көзүлбес база биче көөрлериниң иштинден 5 кижи янзы-бүрү черлерде багай эвес ажылдап турарлар. Оларның аразында Шагаан-Арыг хоорайның музыка школазының башкызы Базыр-оол Сонзан-оол, суг ажыл-агыйында Коваленко, «УТКА 25 чылы» совхозта Мундукай Серээ дээш оон-даа өскелер.

Эге организацияның кылдынган бар ажылдарындан аңгыда четпестер хөй. Районда караа көзүлбес болгаш биче көөр чамдык кижилер ол ниитиледдиң кежигүнү болбайн турар. Эге организацияның даргазы эш Исаев болгаш бюро кежигүннери бо талазы-биле тайылбыр ажылдарын кошкак чорудуп, чаа кежигүннерни немей хүлээп албайн турар.

В. БЫШТАК-ООЛ.

Барыын-Хемчик районда караа көзүлбестерниң болгаш биче көөрлериниң район организациязының даргазынга эш Дьяк ажылдаа-ла чыл ажып турар. Ол бо аразында оналашкан ажылынга идепкейлиг, сагыш човангыр ажылдап келген.

Сөөлгү үеде ниитиледдиң конторазының бажыңын кышка удур эки кылдыр септеп алган.

А. ХЕРЕЛ.

Колхозта чаа столовая

ТОРГАЛЫГ. (ТЕЛЕФОНБИЛЕ). Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң ажыл-ишчилеринге чаа үнелиг белекти тудугжулар кылган. Ында чем кылыр черлиг, чемненир делгем залдыг, буфеттиг чаа столовая ажыглалда кирген. Колхозтуң чаа столоваязын бус-биле изидер кылдыр кылган.

Торгалыгның тудугжулары СЭКП Тыва обкомунуң V Пленумунуң шиитпирлерин амыдырала боттандырар дээш культура-амыдырал тудугларын чорударынче улуг кичээнгей салып турар. Ам олар аалчылар хонар бажың, баш таарар черниң тудугларын чорудар соруулганы салганнар. Колхозтуң тудугларында эш К. Хунажыкка удурткан тудугжу звено эки ажылы-биле шылгараан. Тудугжулардан эштер Айыр-оол, Мохов олар ук звенода мурнакчы ажылдап турар.

В. БЫШТАК-ООЛ.

Бөгүн республиканы булуттагылап каап турар хүн болур. Сонгучөөн районнарга хар чаар. Кызылга хар шоолуг чагбас. Хат өй-тавында, янзы-бүрү чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: даглыг черлерге —0—5, оон өскезинге——2—5, а Кызылга—5—7 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Олар 19 кижи чораан» 12, 2, «Үш адыр медальон» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ырлап турар пудра хааржаа» 11.15, 1.15, 3.15, «Ынакшыл болгаш мода» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Балтикадан келген депутат» 2.30, «Сентименталдыг тоожу» 4.30, 6.30, «Эриикче шелээ» 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кижи амфибия» 3.15, 7.15, «Ажык-кончаа сүрген чолаачылар» 5.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Шетинкин — Кравченко кудумчуу, бажын № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология киллизинин 37 — 13; харыысалгалыг секретарының 23 — 35. көлээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин болгаш партийжи амыдырал киллизинин 25—38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезинин болгаш партийжи амыдырал киллизинин 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш көлээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистеринин 21 — 27, иштики информация киллазынын 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче болгаар.

ТС—01444. Культура министерствозунун типографиязы